

**შპს გურამ თავართქილაძის სახელობის თბილისის
სასწავლო უნივერსიტეტი**

სამართლის ფაკულტეტი
სისხლის სამართლის სამაგისტრო პროგრამა

სასჯელის მიზნები

ნაშრომი შესრულებულია სამართლის მაგისტრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სტუდენტი:

თინა გოგიტიძე

ნაშრომის ხელმძღვანელი:

პროფესორი

ვენედი ბენიძე

თბილისი

2020

ანოტაცია

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია სხვადასხვა ფილოსოფიური თეორიების გავლენა სასჯელის და მისი მიზნების განსაზღვრაზე, პენოლოგიურ პრაქტიკაში საქართველოში და მის ფარგლებს გარეთ. სასჯელის კონცეფცია და მისი მიზნები გაანალიზებულია შურისძიების თეორიების და უტილიტარული თეორიების პერსპექტივიდან. მივედით დასკვნამდე, რომ საქართველოში სასჯელის თანამედროვე ინსტიტუტის ფორმირება ემყარება სასჯელის თეორიების ერთობლიობას, რომელიც დადებითად განიხილება და მას შეუძლია დახმარება გაუწიოს სასჯელთა ეფექტური სისტემის შექმნას. ნაშრომის მიზანია, სასჯელის არსის, სახების და მიზნების ანალიზი სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით. კვლევის მიზანია წარმოჩინდეს სასჯელის მიზნების პრობლემა თეორიული, კუთხით.

ნაშრომში გამოყენებულია დოგმატური, სისტემური, ლოგიკური და შედარებით-სამართლებრივი მეთოდები. კვლევის თეორიულ ბაზას წარმოადგენს ქართველი მეცნიერ-იურისტების ნაშრომები საკვლევ თემასთან დაკავშირებით.

Annotation

The present paper discusses the impact of various philosophical theories on the definition of punishment and its purposes, in the practice of penology in Georgia and abroad. The concept of punishment and its purposes are analyzed from the perspective of revenge theories and utilitarian theories. We have come to the conclusion that the formation of a modern penitentiary institution in Georgia is based on a set of penal theories that are viewed positively and can help create an effective system of punishment. The aim of the paper is to analyze the essence, types and purposes of punishment from a criminal point of view. The aim of the study is to present the problem of the purpose of punishment in theory.

The paper uses dogmatic, systemic, logical and comparative-legal methods. The theoretical basis of the research is the works of Georgian scientists-lawyers on the research topic.

სარჩევი

ანოტაცია-----	2
Annotation -----	
3	
შესავალი -----	5
თავი I. ლიტერატურის მიმოხილვა-----	7
თავი II საჯელის ცნება და სისტემის ზოგადი დახასიათება-----	9
2.1. სასჯელის ცნება-----	9
2.2. თეორიები სასჯელის მიზნების შესახებ-----	10
1.3. თანამედროვე დებატები სახელმწიფოს დამსჯელობით პოლიტიკაზე-----	19
1.4. სასჯელის სისტემა და სახეები-----	25
თავი III. სასჯელის მიზნები-----	35
3.1. სამართლიანობის აღდგენა, როგორც სისხლის სამართლის სასჯელის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება-----	36
3.2. ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება (ზოგადი და სპეციალური პრევენცია)-----	40
3.3. რესოციალიზაცია და მისი მიზნები-----	42
თავი IV. კვლევის შედეგები-----	45
დასკვნა-----	49
გამოყენებული ლიტერატურა-----	50

შესავალი

თემის აქტუალობა. სასჯელის პრობლემა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია სისხლის სამართლის მეცნიერების დარგში. ეს საკითხი საკმაოდ ხშირად ექცევა სხვადასხვა მეცნიერთა ყურადღების ქვეშ, მათ შორის ფილოსოფოსების, კრიმინოლოგთა და სისხლის სამართლის სფეროში მოღვაწე მეცნიერთა შესწავლის საგანად. ამასთან, სასჯელის კონკრეტული პოლიტიკის გატარება სასჯელი მოითხოვს გარკვეული ნორმატიული თეორიის შემუშავებას და ეს შესაძლებელია მხოლოდ ფილოსოფიური ასახვით. ის ცვლილებები, რომლებიც მოხდა სისხლის სამართლის პოლიტიკაში, სასჯელისა და მისი გამოყენების პრაქტიკაში, ამა თუ იმ გზით, იყო ფილოსოფიურად დასაბუთებული. ამრიგად, კვლევის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ ეს არის ფილოსოფია, რომელიც აყალიბებს სასჯელის ძირითად პრინციპებს ნორმატიული თეორიის დონეზე, რაც, თავის მხრივ, გავლენას ახდენს სასჯელის განსაზღვრასა და მის მიზნებზე, აგრეთვე მის განვითარებაში კონკრეტულ ეტაპზე კონკრეტულ საზოგადოებაში სასჯელის გამოყენების პრაქტიკაზე. სასჯელის განვითარება ძირითადად განპირობებული იყო საზოგადოებრივი წყობილების ევოლუციით და აქედან გამომდინარე, იმ ცვლილებებით, რაც ადამიანმა განიცადა ეთიკის, იდეოლოგიის, დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ფორმების არჩევის თვალსაზრისით. ხშირად, სასჯელი სხვადასხვა თეორიებში ისე არის განმარტებული, რომ ეს არის ცალკეული დისციპლინა, რომლებიც ერთმანეთისგან იზოლირებულად ვითარდება. შერეული თეორიებიც კი ხშირ შემთხვევაში შორს არის რეალური კანონმდებლობისა და პრაქტიკისგან. ამასთან, დასჯის ცნება არ უნდა იყოს კონცენტრირებული მხოლოდ სპეკულაციურ დასკვნებზე და აბსტრაქტულ კონცეფციებზე, არამედ უნდა ეფუძნებოდეს თანამედროვე კანონმდებლობას, რეალურ სასამართლო პრაქტიკას და უნდა ითვალისწინებდეს ცვლილებებს საზოგადოების მატერიალურ და სულიერ სფეროში.

სასჯელი, ისევე როგორც დანაშაული, სისხლის სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა. იგი სისხლის სამართლის მეცნიერების ქვაკუთხედს წარმოადგენს. სასჯელი - ესაა ერთ-ერთი იმ ძირითად ბერკეტთაგანი, რომელსაც სახელმწიფო ამ მიზნით იყენებს. სასჯელი არის სახელმწიფოს იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება, რომელიც საქართველოს სახელით მხოლოდ სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით შეიძლება შეეფარდოს დანაშაულის ჩამდენ პირს. დანაშაულის ყველა კონკრეტულ შემადგენლობას აქვს კანონმდებლის მიერ განსაზღვრული კონკრეტული სანქციის ფარგლები. სამოსამართლო საქმიანობის ერთ-ერთ ძირითად ფუნქციას ბრალის ხარისხის შესაბამისი სასჯელის დანიშვნა წარმოადგენს. მოსამართლე სასჯელის დანიშვნისას ითვალისწინებს არა მარტო ჩადენილი დანაშაულის

სიმძიმეს, არამედ დამნაშავეს პიროვნებას, წარსულში ჩადენილ დანაშაულებსა და გამოძიებასთან თანამშრომლობას.

კვლევის მიზანი. ნაშრომის მიზანია, სასჯელის არსი, სახეები და მიზნები განხილული იქნეს სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით. კვლევის მიზანია წარმოჩინდეს სასჯელის მიზნების პრობლემა თეორიული, კუთხით.

კვლევის ამოცანები: მიზნის განსახორციელებლად დასახული შემდეგი ამოცანების განხორციელება :

- სასჯელის ცნებისა და სისტემის ზოგადი დახასიათება;
- თეორიების მიმოხილვა სასჯელის მიზნების შესახებ
- თანამედროვე დებატების ანაზი სახელმწიფოს დამსჯელობით პოლიტიკის შესახებ
- სასჯელის მიზნების მიმოხილვა.

კვლევის ობიექტი. წინამდებარე კვლევის ობიექტია სასჯელის პრობლემა. ნაშრომში განხილული იქნება სასჯელის ცნება და მისი დამახასიათებელი ნიშნები. კვლევის ძირითად ობიექტს წარმოადგენს სასჯელის მიზნები – სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავეს რესოციალიზაცია. ყურადღება გამახვილებულია არასრულწლოვანთა სასჯელზე ვინაიდან აღნიშნული განსაკუთრებულ მიდგომას მოითხოვს. მითუმეტეს, რომ პარლამენტის მიერ მიღებულია არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, რომელიც ორიენტირებულია არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის პოლიტიკის, მათ შორის სასჯელის ლიბერალიზაციაზე.

კვლევის მეთოდი. ნაშრომში გამოყენებულია დოგმატური, სისტემური, ლოგიკური და შედარებით-სამართლებრივი მეთოდები.

კვლევის თეორიულ ბაზას წარმოადგენს ქართველი მეცნიერ-იურისტების ნაშრომები საკვლევ თემასთან დაკავშირებით.

თავი I. ლიტერატურის მიმოხილვა

ნაშრომზე მუშაობის პრცესში ფუნდამენტური დახმარება გაგვიწია იოსებ ვარძელაშვილის სადისერტაციო ნაშრომმა „სასჯელის მიზნები“ - დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად თბილისი 2016- ნაშრომში დეტალურად არის განხილული სასჯელის მიზნები – სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია. _ სისხლის სამართლის თეორიაში ძალზედ პრობლემატურია ის, თუ რა არის სასჯელის მიზანი. ხშირად ერთმანეთშია აღრეული სასჯელის ცნება და მისი მიზანი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შევეცადე გამემიჯნა ერთმანეთისგან ზემოაღნიშნული ტერმინები. _ სამართლიანობის აღდგენა, როგორც სასჯელის ერთ-ერთი მიზანი, გულისხმობს იმას, რომ სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელი უნდა შეესაბამებოდეს დამნაშავის პიროვნებასა და მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს. სამართლიანობის აღდგენისას პირველ რიგში, ამოსავალი წერტილი არის დამნაშავის პიროვნება და შემდეგ დანაშაულის სიმძიმე და არა პირიქით. დისერტაციაში სასჯელის უმთავრესი მიზანი - მსჯავრდებულის რესოციალიზაცია გამიჯნულია ისეთი მომიჯნავე ცნებებისაგან, როგორცაა: გამოსწორება, აღზრდა, სოციალიზაცია, ინტეგრაცია, მკურნალობა და რეაბილიტაცია.

მორის შალიკაშვილი, გივი მიქნაძე, მაია (ზოია) ხასია, სასჯელაღსრულების სამართალი (სახელმძღვანელო) თბილისი 2014 - წახელმძღვანელო სასჯელაღსრულების სისტემის საქმიანობის, მსჯავრდებულებთან მოპყრობის მარეგულირებელი ეროვნული კანონმდებლობისა და საერთაშორისო სტანდარტების ერთ სახელმძღვანელოდ წარმოდგენის მცდელობაა. საშუალება მოგვცა კვალიფიციური განმარტების საფუძველზე კანონმდებლობის სწორად აღქმისა და გაგების შესაძლებლობა. მართალია მსოფლიოში არსებობს სასჯელაღსრულების სისტემის მარეგულირებელი საერთაშორისო სტანდარტების ფართო სპექტრი, მთავარია საზოგადოების დაინტერესებულ ნაწილს (სტუდენტებს, სისტემის თანამშრომლებსა თუ სხვა მსურველებს) სწორად მიეწოდოთ ინფორმაცია მისი დანიშნულებისა და გამოყენების გზებზე. სახელმძღვანელოს ავტორების მხრიდან გარდა საკანონმდებლო აქტებისა, მნიშვნელოვანი ყურადღება დაეთმო ევროპის სასამართლოს პრაქტიკას ადამიანის უფლებათა დარღვევის იმ ნაწილში, რომელიც ასახავს სასჯელაღსრულების სისტემაში ჩადენილ ფაქტებს, რაც სტუდენტებს ფართო მსჯელობის საშუალებას მისცემს. ასევე, სახელმძღვანელოში განხილულია სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკა სასჯელაღსრულების სისტემის საქმიანობასა თუ სასჯელის აღსრულების პროცესთან დაკავშირებით, რაც სტუდენტებს აძლევს შედარებითი ანალიზის შესაძლებლობას. წინამდებარე სახელმძღვანელო მიზნად ისახავს სასჯელაღსრულების სისტემასთან დაკავშირებით საყოველთაოდ აღიარებული სტანდარტებისა

და ეროვნული კანონმდებლობის გადმოცემას პრაქტიკული სახელმძღვანელოს სახით, რაც უმნიშვნელოვანესი სახელმძღვანელო მასალაა.

მაღბაზ ლომსაძე, საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (მესამე შეესებულებული და გადამუშავებული გამოცემა) თბილისი 2014 - წინამდებარე ნაშრომში სამეცნიერო კვლევითი მეთოდების გამოყენებით განხილულია საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ყველა დებულება, სასჯელის მიზნები და სახეები დასმულია რამოდენიმე საკანონმდებლო წინადადება.

თემურ ცქიტიშვილი სასჯელი და მისი შეფარდება გამომცემლობა „მერიდიანი“ თბილისი 2019- წიგნში განხილულია სასჯელის არსი, სასჯელზე არსებული თეორიები, სასჯელის შეფარდების დროს გასათვალისწინებელი გარემოებები და ცალკეულ შემთხვევებში სასჯელის დანიშვნასთან დაკავშირებული საკითხები. კვლევა შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის გრანტის ფარგლებში.

მერაბ ტურავა, სისხლის სამართალი - ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბ. მერიდიანი 2013 - წიგნში მიმოხილულია საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ძირითადი ინსტიტუტები. ნაშრომის მიზანია, დახმარება გაუწიოს იურიდიული ფაკულტეტებისა და სამართლის სკოლების ბაკალავრიატის სტუდენტებს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საფუძვლების დაუფლებაში. იგი დიდ დახმარებას გაუწევს ასევე მაგისტრანტებს, დოქტორანტებს, მეცნიერ-მკვლევარებსა და პრაქტიკოს იურისტებს პროფესიულ საქმიანობაში.

გ. ტყემელიაძე, მ. ლეკვეიშვილი, გ. ნაჭყებია და ა.შ. სისხლის სამართალი - ზოგადი ნაწილი თბ. მერიდიანი. 2016 - სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში, როგორც წესი, წყდება სისხლის სამართლის, როგორც სამართლის ფუნდამენტური დარგის, ყველაზე უფრო რთული და საკამათო პრობლემები. ეს გარემოება ასახულია წინამდებარე სახელმძღვანელოშიც. მასში ნაცვლად ზოგადად დადგენილი საკითხების კომპაქტურად გადმოცემისა, არც თუ იშვიათია საკამათო საკითხების გადმოცემაც. კრებულში გაჟღერებულია არამართო ქართული სისხლის სამართლის აზრის წარმომადგენელთა წვლილი, არამედ როგორც გერმანული, ისე ანგლო-საქსური მიმართულების მეცნიერთა მოსაზრებანი. სახელმძღვანელოში, შეძლებისდაგვარად, ასახულია სასამართლო-საგამომიებო პრაქტიკაც.

თავი II საჯელის ცნება და სისტემის ზოგადი დახასიათება

2.1. სასჯელის ცნება

სასჯელი არის სახელმწიფოს მხრიდან დანაშაულის ჩამდენ პირთა მიმართ რეაგირების ფორმა. სასჯელი სახელმწიფო იძულების ისეთი ღონისძიებაა, რომელიც გამოიყენება მხოლოდ სასამართლოს მიერ და პირად შეზღუდვასთან არის დაკავშირებული. იმისათვის, რომ ჩამოვყალიბოთ სასჯელის ცნება, საჭიროა ჯერ ჩამოვთვალოთ მისი დამახასიათებელი ნიშნები:

- ა) სასჯელი არის სახელმწიფო იძულების ღონისძიება;
- ბ) ატარებს მკაცრ პირად ხასიათს;
- გ) დაკავშირებულია დანაშაულის ჩამდენი პირის უფლებებისა და თავისუფლების შეზღუდვასთან;
- დ) ინიშნება სახელმწიფოს სახელით სასამართლოს მიერ;
- ე) ინიშნება დანაშაულის ჩამდენ პირთა მიმართ სისხლის სამართლის კანონის სანქციით გათვალისწინებულ ფარგლებში;
- ვ) იწვევს ნასამართლობას.

ამრიგად, სასჯელი არის სახელმწიფო იძულების ღონისძიება, რომელიც ენიშნება დამნაშავეს სახელმწიფოს სახელით, სასამართლოს მიერ განაჩენით სისხლის სამართლის კანონის სანქციით გათვალისწინებულ ფარგლებში და დაკავშირებულია დამნაშავეს კონსტიტუციით მინიჭებული უფლებებისა და თავისუფლების შეზღუდვასთან და იწვევს ნასამართლობას. როგორც აღვნიშნეთ, სასჯელი იწვევს ნასამართლობას, რომელიც გრძელდება იქამდე, ვიდრე არ გაქარწყლდება ან არ მოიხსნება იგი.¹

სასჯელი (პუნისჰმენტ) ყოველი სამართლებრივი სისტემის განუყრელ ინსტიტუტს წარმოადგენს, თუმცა, ის მორალური პრინციპები, რომლებიც მის გამოყენებას ამართლებს, ყოველთვის წარმოშობდა აზრთახსნაობას.

სასჯელის შესახებ ძალიან ბევრი რამ დაიწერა ქართული სამართლის ისტორიაში, მაგრამ ჩვენ შემოვიფარგლებით მხოლოდ სასჯელის შესახებ მოკლე მიმოხილვით.

რამდენადაც სრულყოფილი არ უნდა იყოს სასჯელი, რამდენადაც

¹ მ. ლომსაძე, საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (მეორე შვესებული და გადამუშავებული გამოცემა) თბ. 2014, გვ.130

არ უნდა ასახავდეს ის საზოგადოებაში არსებულ სიტუაციას, თუ მისი გარდაუვალობა არ იქნა უზრუნველყოფილი, სასჯელს ძალიან მცირე, შეიძლება ითქვას, არავითარი ზემოქმედების მოხდენა არ შეეძლება ადამიანის ქცევაზე, ე.ი. იმისათვის, რომ სასჯელის ჯეროვანი მოტივაციური ზემოქმედება უზრუნველყოფილ იქნას, ანუ სასჯელის მეშვეობით, სახელმწიფომ მისი საზოგადოების ყველა წევრის მისთვის სასურველი მოქმედება უზრუნველყოს, აუცილებელია, პირველ რიგში, საზოგადოებაში არსებულ პირობებთან თვით სასჯელის შესაბამისობა, რადგან დანაშაულებრივმა ქცევამ გაკიცხვა გამოიწვიოს არა მარტო სახელმწიფოს, არამედ საზოგადოების ყველა წევრის მხრიდან, ამასთან, სასჯელმა საზოგადოებაში გარკვეული მხარდაჭერა ჰპოვოს.

ასევე აუცილებელია, რომ დანაშაულებრივ ქცევას გარდაუვალად და ამასთან დროულად, მოჰყვეს სასჯელის დანიშვნა. არც ერთი დანაშაულებრივი ქმედება დაუსჯელი არ უნდა დარჩეს. მართალია, შესაძლებელია, რომ ესა თუ ის დანაშაული გაუხსნელი დარჩეს, მაგრამ, ამ შემთხვევაში, სახეზე უნდა იყოს ის ფაქტი, რომ სახელმწიფოს, კერძოდ, სამართალდამცავი ორგანოების მხრიდან დამნაშავის დასჯისათვის ყველაფერია გაკეთებული.

რაც უფრო სრულად იქნება ეს საკითხები მოგვარებული, მით უფრო დიდი პრევენციული ძალა ექნება სასჯელს და, აქედან გამომდინარე, მით უფრო დიდ მოტივაციურ ზემოქმედებას მოახდენს იგი, როგორც ობიექტური რეალობა, ადამიანის ქცევის პროცესში.

2.2. თეორიები სასჯელის მიზნების შესახებ

სასჯელის პრობლემა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია სისხლის სამართლის მეცნიერებაში. მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში იურიდიული აზრი ცდილობს, გამოარკვიოს სასჯელის შინაარსი, შეისწავლოს მისი ბუნება, საფუძველი, ის მიზნები, რომელსაც იგი ისახავს და სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში ისტორიული განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე ახორციელებს.

სასჯელმა განვითარების რთული გზა განვლო. სასჯელის განვითარება ძირითადად განპირობებული იყო საზოგადოებრივი წყობილების ევოლუციით და აქედან გამომდინარე, იმ ცვლილებებით, რაც ადამიანმა განიცადა ეთიკის, იდეოლოგიის, დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ფორმების არჩევის თვალსაზრისით. ყოველი საზოგადოება ცდილობდა, მის ხელთ არსებული ბერკეტების საშუალებით, მინიმუმამდე დაეყვანა როგორც ასეთი ქმედების რიცხვი, ასევე ამ ქმედების ჩადენის შესაძლებლობა. სასჯელი - ესაა ერთ-ერთი იმ ძირითად

ბერკეტაგანი, რომელსაც სახელმწიფო ამ მიზნით იყენებს.

ძველ ჩინეთში რეფორმატორმა გუსუნ იანგმა (ძვ. წ. 390-338), მმართველობის ერთ – ერთმა პრინციპმა მკაცრი სასჯელი დააფიქსირა წვრილმანი საქციელისთვის. იქ, სადაც ადამიანები მკაცრად ისჯებიან წვრილმანი საქციელისთვის, ეს უკანასკნელი ქრება და საშიში დანაშაულები გამორიცხულია.- აღნიშნავდა ის.

პლატონმა შეიმუშავა სასჯელის სისტემა სხვადასხვა დანაშაულისათვის. იგი თვლიდა, რომ კანონების დამკვიდრება და დასჯის მუქარა უნდა განხორციელდეს დროულად, დანაშაულის ჩადენამდე. XVII - XVIII საუკუნეებში, სასჯელის ბუნებისა და მიზნის შესახებ იდეები დიდწილად შეიცვალა, ჰუმანისტურმა იდეებმა იმოქმედა. საუკუნეების განმავლობაში, როგორც იცვლებოდა სოციალურ-ეკონომიკური წარმონაქმნები, ასეთივე ცვლილებები შეინიშნება სასჯელის კონცეფციაშიც. ეს ცვლილებები დაკავშირებული იყო კანონმდებლობასთან და გამოიწვია დისკუსიები მეცნიერებსა და პრაქტიკოსებს შორის. სისხლის სამართლის კანონი და დასჯა უნდა შეესაბამებოდეს საზოგადოების ცხოვრების წესს, სახელმწიფოს ეკონომიკის მდგომარეობას და ამ საფუძველზე წარმოქმნილ იურიდიულ შეხედულებებსა და რწმენას, რაც ახასიათებს სოციალურ ურთიერთობებსა და საზოგადოების სტრუქტურას.

ადამიანის თავისუფლება უნდა გავმიჯნოთ თვითნებობისაგან. ბუნებითად ადამიანს აქვს თავისუფლება, მაგრამ არა თვითნებობა განახორციელოს თუდაც ბუნების საწინააღმდეგო რამ. ვთქვათ მას არ აქვს უფლება მოკლას თავი ან მოკლას სხვა, თუკი ეს მოესურვება. ბუნებით მდგომარეობას აქვს თავისი კანონები, რომლებიც წვდომადი და ინტერპრეტირებადია ადამიანის გონებისათვის. ადამიანის გონება იგივე მისი კანონია. ბუნების კანონი და გონების კანონი ერთგვარია, რადგან, ის ვინც ბუნების კანონებს გადააბიჯებს, დადგება გონების კანონებს მიღმა. ბუნებითის და გონებრივის ასეთ დაახლოება შემდგომში ძალზე შორს მიმავალ შედეგებს მოიტანს. ჯერჯერობით, იქედან რასაც, ლოკის აზრით, გონება გვეკარნახობს, შეგვიძლია დავაფიქსიროთ პირველი ბუნებითი კანონი, რომელიც ადამიანს მეორე ადამიანის მოკვლას უკრძალავს და ზოგადად მოწინააღმდეგეა ძალადობისა. მეორე კანონი, პირველს ეხმიანება და მიიჩნევს, რომ ყოველ ადამიანს აქვს უფლება დასაჯოს თითოეული მათგანი, ვინც კი პირველ ბუნების კანონს დაარღვევს. ბუნებითი სამართალი ლოკისათვის რაღაც რეალურია და არა მკვლევრის ხელთ არსებული ხელსაყრელი კონსტრუქცია, რომელიც გაგვიოლებს მოვლენების ახსნას. საბუთად გამოდგება რომელიმე სახელმწიფოს მიერ უცხოელის გამამტყუნებელი სასამართლო განაჩენი. ბუნებითის გარდა რომელი სამართალი უნდა ედოს ამ განაჩენს საფუძველად, თუ აღნიშნული პირი მოცემული ქვეყნის იურისდიქციის გარეთ დგას? პასუხი აქ ერთია — მას ბუნებითი სამართლის საფუძველზე სჯიან. მოცემულ შემთხვევაში, სასჯელს

იგივე ფუნქცია აქვს, რაც სხვა სტანდარტულ შემთხვევებში – ეს არის სამაგიეროს მიგება დანაშაულისათვის და მომავალ შესაძლო ბოროტქმედებათა პრევენცია. ლოკს კიდევ მოყავს სხვა მაგალითები, რომლებშიაც ჩანს, როგორც ბუნებითი, ასევე სამოქალაქო სამართალი. მათი ცალ-ცალკე ფენომენებად დაფიქსირება, წარმოშობს კითხვას მათ შორის არსებული მიმართების თაობაზე, რასაც ლოკი შემდეგ ახსნას აძლევს: “... ყოველი ქვეყნის სამოქალაქო კანონები, სამართლიანები არიან იმდენად, რამდენადაც ბუნების კანონებს ემყარებიან, რეგულირდებიან და ინტერპრეტირდებიან მის საფუძველზე”.²

ამრიგად, სისხლის სამართლის კლასიკურმა სკოლამ შემოგვთავაზა სხვადასხვა თეორიები ჩადენილი დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობის ზომების დასადგენად, მაგრამ ამავდროულად ყველა ამ თეორიას ერთიანი იდეა აერთიანებდა: სისხლისსამართლებრივი დასჯა არის შურისძიება კრიმინალისთვის მიყენებული ზიანისთვის. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის არჩეული ზომების სიმძიმის დადგენა დამოკიდებულია არა მხოლოდ დანაშაულებრივი შედეგების სიმძიმეზე, არამედ იმაზე, თუ რამდენად ახდენდა კრიმინალური ქმედებების დაუშვებლობას კრიმინალური ქცევის, აგრეთვე საქმის შემდგომი მონანიების ფაქტს. ამრიგად, მიუხედავად სისხლისსამართლებრივი დასჯის ანაზღაურების იდეის პრიორიტეტისა, გადამწყვეტი არ ყოფილა დეტერმინიზმის პრინციპი (თალიონის კანონი, ობიექტური მიზმა) დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის ზომების დადგენაში. მოგვიანებით ეს მიდგომა იქნა აღიარებული, როგორც კლასიკური სისხლის სამართლის დოქტრინა, რამაც შესაძლებელი გახდა სამართლიანობის პრინციპის შინაარსის ფორმირება მისი თანამედროვე გაგებით: სასჯელის დადგენის საკითხებში სამართლიანობა შეიძლება იყოს წარმოდგენილი მხოლოდ მაშინ, როდესაც სასამართლო ემხრობა ერთ მხარეს არა უმეტეს მხარისა³.

საინტერესოა, რომ აბსოლუტური თეორიების წარმომადგენლებმა გამორიცხეს ნებისმიერი სოციალური მიზნის დასახვა, რომლის მიღწევაც შესაძლებელი იყო სისხლისსამართლებრივი სასჯელის დანიშვნის და შესრულების შედეგად. ეს საშუალებას იძლევა დასკვნას, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და დასჯის თეორიების ჩამოყალიბების ეტაპზე, ავტორებს არც კი მიაჩნიათ, რომ შესაძლებელი გახდა რაიმე სარგებლის მოტანა მსჯავრდებულზე ჩამორთმევისა და სამართლებრივი შეზღუდვების გამოყენებისაგან, რაც სასჯელის არსს წარმოადგენს. ამ მხრივ, სისხლის სამართლის კლასიკური სკოლის კლასიკური სკოლის სწავლება წარმოდგენილი იყო შემდეგი აბსოლუტური თეორიებით:

²პოლიტიკური თეორია მომზადებულია სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრის აკადემიური სტიპენდიის საფუძველზე სალექციო კურსი სოციალური მეცნიერებების მაგისტრატურისათვის მამუკა ბიჭაშვილი თბილისი 2006 გვ. 58

³ Кант И. Метафизика нравов. Метафизические начала учения о праве. СПб., 1903. 60 с.

- ღვთიური შურისძიება - რელიგიური დოქტრინა, რომელიც ემყარება კანონიკურ კანონს;
- მატერიალური ანგარიშსწორება - ემანუელ კანტის სწავლებები კატეგორიული იმპერატივის შესახებ;
- დიალექტიკური შურისძიება - ჯორჯ ჰეგელის კანონის ფილოსოფიური სწავლებების კომპონენტი.

სასჯელი, როგორც ღვთიური შურისძიება, განისაზღვრებოდა მხოლოდ ზემოდან ბრძანებით, ანუ ღმერთის მიერ. ამ პროცესში საზოგადოების და სახელმწიფოს წარმომადგენლებს დაევალა აღმსრულებლის როლი უკვე მიღებული გადაწყვეტილების შესახებ სისხლისსამართლებრივი სასჯელის სახეობის შესახებ. ასეთი მიდგომის არსებობის პირობებში, სასჯელის წინაშე მდგარი ნებისმიერი სოციალური მიზნების აღნიშვნა აბსურდული იყო, რადგან უმაღლესი ხელისუფლება უკვე განსაზღვრავს ყველა სარგებელს თითოეული ინდივიდისთვის, მათ შორისაა სასჯელის სიკეთე ცოდვილი (კრიმინალური) ქცევისთვის. სინამდვილეში, ღვთიური შურისძიების თეორიამ შესაძლებელი გახადა სახელმწიფო წარმომადგენლებს თავი აერიდებინათ ყოველგვარი ახსნა-განმარტებისა და მტკიცებულებებისათვის, თუ რამდენად აუცილებელია უმსხვერპლო სისხლისსამართლებრივი დასჯა ყველაზე უმძიმესი ფორმების, თუნდაც უმნიშვნელო, შედეგების, უკანონო ქმედებების თვალსაზრისით. ალბათ, ამ მიზეზით, სისხლისსამართლებრივი დასჯის ეს დოქტრინა არ იყო ფართოდ გავრცელებული და მხარდაჭერილი ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, ხოლო შუა საუკუნეებში ინკვიზიციური საქმიანობა საზოგადოებაში არასოდეს იმსახურებდა მოწონებას.

ე. კანტის მატერიალური შურისძიების თეორია შეიცავდა პიროვნების მორალური პასუხისმგებლობის იდეას, მისი ყველა მოქმედებისთვის. კანტის სისხლისსამართლებრივი დასჯის თეორიამაც ვერ მიიღო ერთსულოვანი აღიარება იურიდიულ დოქტრინაში. თავის ნამუშევრებში მ.პ. ჩუბინსკიმ დაადანაშაულა ავტორი თალიონის აქტის საფუძველზე სისხლის სამართლის კანონით სისხლისსამართლებრივი სისტემის დანერგვის მცდელობისთვის, რასაც საერთო არაფერი აქვს ჰუმანიტარულ ეთიკასა და ზნეობასთან. გარდა ამისა, კანტი გააკრიტიკეს მის მიერ ფორმულირებული მატერიალური შურისძიების თეორიიდან გადახრის გამო, რაც გამოიხატა ისეთი სისხლისსამართლებრივი სასჯელების დაწესების შესახებ, როგორცაა გადასახლება (გარკვეული დანაშაულისთვის საზოგადოებრივი ზნეობის წინააღმდეგ), იძულებითი შრომა (ქურდობის ზოგიერთი სახეობისთვის) და ა.შ. ბევრმა შემოთავაზებულ სასჯელში აღნიშნა, რომ იგი აღარ ითვალისწინებს დანაშაულისთვის თანმდევი შურისძიებას, მაგრამ კდანაშაულისგან

სოციალური დაცვის ზომას, ნაკარნახევი იყო მიზანშეწონილობით, და არა სასჯელით.⁴

ობიექტურობის

გულისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ სისხლისსამართლებრივი სასჯელის განხილვა, როგორც ჩადენილი დანაშაულისთვის იდენტური შურისძიება, ყოველთვის არ არის შესაძლებელი, რადგან უფლებები და თავისუფლებები, რომლითაც დამნაშავე შეზღუდულია, შეიძლება იყოს ბევრად უფრო ფასეული, ვიდრე ის, რაც დანაშაულის შედეგად დაზარალდა. "დიახ, მაშინაც კი, როდესაც ამკარად შესაძლებელია სასჯელი," - წერს ნ.ს. ტაგანცევი, თანასწორობა, არსებითად, წარმოსახვითია: ვინ გაბედავს თქვას, რომ მკვლელობაში ჩადენილი ტანჯვის ოდენობა სიკვდილით დასჯის ტანჯვის ტოლფასია, რომ ნებისმიერი, თუნდაც ღირებული ნივთის დაკარგვა ტოლფასია ორ ან სამ წლამდე პატიმრობისა და ა.შ.? ეს შეუსაბამობაა."⁵

ამ თვალსაზრისით,

შეიძლება დავუშვათ ვარაუდი, რომ სისხლისსამართლებრივი სასჯელი, როგორც შურისძიების ღონისძიება განიხილება, როგორც უარყოფითი გავლენა და სრულიად იდენტურია დანაშაულის შედეგად წარმოქმნილი მავნე შედეგისა. უფრო მეტიც, მიუხედავად იმისა, თუ რა სახის სისხლისსამართლებრივი დასჯა აირჩია, ყოველთვის შეიქმნება სიტუაცია, როდესაც დამნაშავე პირზე ინდივიდუალური ჩამორთმევა და სამართლებრივი შეზღუდვები იქნება არასაკმარისი ან გადაჭარბებული, ვიდრე დანაშაულის მსხვერპლის მიერ მიყენებული ზარალი. ამასთან, კანტის მიმდევრებმა - მატერიალური ანგარიშსწორების თეორიის მიმდევრები, როგორც სისხლისსამართლებრივი დასჯის არსი, - უარყვეს ეს გარემოება და ამტკიცებდნენ დანაშაულის მავნე შედეგების იდენტურობის შესახებ, დამნაშავე სასჯელის მოხდენასთან დაკავშირებით. შურისძიება ამ შემთხვევაში თავდაპირველად განისაზღვრა, როგორც ნეგატიური სოციალური ფენომენი, რომელსაც არ აქვს მიზნები.

დაბოლოს, გ. ჰეგელის დიალექტიკური შურისძიების თეორიამ სისხლის სამართლის სასჯელი წარმოშვა, როგორც ჩადენილი დანაშაულის გარდაუვალი გაგრძელება. კანონიკური მოძღვრებისაგან განსხვავებით, ეს იყო სახელმწიფო, რომელიც განისაზღვრა, როგორც კანონის უზენაესობის საფუძველზე, განხორციელებული სასჯელის სახეობისა და ოდენობის არჩევის საგანი. დიალექტიკური შურისძიების თეორიის ძირითადი იდეა იმაზე მეტყველებს, რომ პირის დასჯის უფლება სახელმწიფოში ჩნდება მხოლოდ დანაშაულის ჩადენის შემდეგ. დანაშაულის ჩადენის ფაქტით, თავად ადამიანი ცნობს სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენლების მიერ ნასამართლობის გამო მისჯილ შანსს, რაც, მათი აზრით, საკმარისი იქნება დანაშაულში

⁴ Чубинский М.П. Курс уголовного политики. Ярославль, 1909.291

⁵ Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Часть общая: Лекции. М., 1994. Т. 2. გვ.44

ჩადენილი დანაშაულისთვის⁶.

ასე რომ, სისხლისსამართლებრივი დასჯის ყველა აბსოლუტური თეორიის საფუძველია შურისძიება, იმ პირის დასჯა, ვინც ჩაიდინა დანაშაული. ჩადენილი დანაშაულის ფაქტი განიხილება მხოლოდ როგორც პირის თავისუფალი არჩევანის შედეგი დანაშაულებრივ და კანონიერ ქცევას შორის. აქედან გამომდინარე, დასჯა არის "პროპორციული პასუხი" იმ ბოროტებისა, რომელიც მიაყენა დანაშაულმა.

სასჯელის სამართლებრივი ასპექტის მნიშვნელობა განისაზღვრება მისი ზემოხსენებული, სოციალურ-პოლიტიკური ასპექტებით. სისხლისსამართლებრივი რეპრესიების საჭიროება ასევე მოითხოვს კონცეფციის, სასჯელის არსის, სასჯელთა სისტემის უფრო საფუძველიან თეორიულ გაგებას და საკანონმდებლო კონსოლიდაციას, აგრეთვე პრინციპების შემუშავებას და სასჯელის დანიშვნისა და აღსრულების იურიდიულ მექანიზმს. სასჯელის სხვა იურიდიულ ასპექტებს შორის მნიშვნელოვანია ქვეყნის სახელით გამოყენებული იძულებითი ზომების სისტემაში დანაშაულებრივი იძულების ადგილისა და როლის საკითხი.

სისხლის სამართლის კლასიკურ სკოლაში უტილიტარული ტენდენცია, აბსოლუტური თეორიებისგან განსხვავებით, ცდილობდა გამოეყვანა სასჯელის აუცილებლობა მისი სასარგებლოობიდან, ეყრდნობოდა პოზიტიურ მიზანს, რომელიც თავისთავად ისჯება სასჯელის მიღმა⁷. ამ ტენდენციით წამოჭრილი კონცეფციების უდიდეს რაოდენობას შორის ყველაზე განვითარებულია ცნებები, რომელსაც შეიძლება ეწოდოს დაშინების ცნებები, ზოგადი და პირადი გაფრთხილება, ფსიქოლოგიური იძულება.

ხსენებული თეორიებს მიღებულია უწოდოთ შეფარდებითი თეორიები, რადგან ისინი ცდილობდნენ სასჯელის აუცილებლობა გამოანთავისუფლონ მისი სოციალურად სასარგებლო თვისებებისა და მიზნებისგან. პროფესორმა ი. ი. ფონინიკვი ამ საკითხზე წერს: „შეფარდებითი თეორია მოითხოვს არა მარტო ცნობილი მიზნის საშუალებით, არამედ სასჯელის არსებობას ამართლებს ექსკლუზიურად ამ მიზნებისათვის“⁸.

დიურკემის აზრით, საზოგადოებაში, რომელიც მექანიკური სოლიდარობით ხასიათდება მოქმედებს რეპრესიული სამართალი. რადგან მსგავსი ტიპის საზოგადოებაში ადამიანები ძალიან ჰგვანან ერთმანეთს, და რადგან მათ სწამთ საერთო მორალის, ნებისმიერი გადახვევა საერთო ღირებულებითი სისტემიდან შესამჩნევი იქნება ბევრისათვის. რადგან ამ შეურაცხყოფას ყველა მათგანი იგრძნობს, და რადგან მათ ღრმად სწამთ საერთო მორალური სისტემის, შეურაცხყოფელი მკაცრად დაისჯება თუკი კოლექტიურ მორალურ სისტემას გადააბიჯებს. გოჭის ქურდი შეიძლება ხელის მოჭრით დაისაჯოს, ღმერთისა და ღმერთების

⁶ Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1990. 413-414]

⁷ Мокринский С. П. Наказание, его цели и предназначение. М., 1902. С. 1-157.

⁸ Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. СПб., 1889. 53

წინააღმდეგ რაიმეს თქმის შემთხვევაში შეიძლება მთქმელს ენა ამოაჭრან. რადგან ადამიანები ასე არიან ჩართულნი კოლექტიური მორალის სისტემაში, ამ სისტემიდან გადახვევა მკაცრ სასჯელს იწვევს. ამის საპირისპიროდ, საზოგადოებაში, რომელიც ორგანული სოლიდარობით ხასიათდება მოქმედებს რესტიტუციული სამართალი. იმის ნაცვლად, რომ დაისაჯონ თუნდაც უმნიშვნელო დანაშაულის შემთხვევაშიც კი კოლექტიური მორალის წინააღმდეგ, თანამედროვე ტიპის საზოგადოებაში ისინი ემორჩილებიან სამართალს და შესაძლოა ფულით გადაუხადონ მათ, ვინც მათი ქცევების გამო დაშავდა. მართალია რეპრესიული სამართლის ზოგიერთი შემთხვევები კვლავ მოქმედებს ორგანული ტიპის საზოგადოებაში (მაგალითად, სიკვდილით დასჯა), მაგრამ რესტიტუციული სამართალი უფრო მეტადაა გავრცელებული. არ არსებობს ძლიერი ან მაიძულებელი კოლექტიური მორალი, ხალხის უმრავლესობა სამართლის დარღვევის შემთხვევაში ემოციურად არ რეაგირებს. მექანიკური სოლიდარობის მქონე საზოგადოებაში რეპრესიული სამართლის გაკონტროლება ხალხის მასებს ევალება, რესტიტუციული სამართლის შემთხვევაში კი ამას სპეციალური სააგენტოები აკეთებენ (მაგალითად პოლიცია და სასამართლო). ორგანულ საზოგადოებაში ეს შრომის დანაწილების კვალდაკვალ ხდება. მატერიალურ სოციალურ ფაქტში, სამართალში, მიმდინარე ცვლილებები, დიურკემის თეორიული სისტემისათვის წარმოადგენს უფრო მნიშვნელოვან ელემენტების ცვლილების ამსახველს – კერძოდ არამატერიალურ სოციალურ ფაქტებისა, ესენია: მორალი, კოლექტიური ცნობიერება, კოლექტიური რეპრეზენტაციები, სოციალური მიმდინარეობები, და თანამედროვე სოციოლოგიური პერსპექტივიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი – კოლექტიური გონება.⁹

სასჯელი, უპირველეს ყოვლისა, იძულებაა. იძულება არის კონკრეტული ქცევის ძალადობრივი ღონისძიება. ეს შეიძლება იყოს ფიზიკური, ფსიქოლოგიური (სულიერი), ბუნებით მატერიალური და ვრცელდება მთელ საზოგადოებაზე, კლასებზე, სოციალურ ფენებსა და მოსახლეობის ჯგუფებზე, ცალკეულ პირებზე. საგნის მიხედვით (სამართლებრივი რეგულირება), იძულება განსხვავდება სახელმწიფო და არასახელმწიფოებრივ შორის, ხოლო ამგვარი განაცხადის რიგით - სასამართლო და არამოსამართლე. ამიტომ იძულება ყოველთვის მოქმედებს, როგორც გავლენის ძალადობრივი მეთოდების სისტემა.

საზოგადოების ისტორიამ, მათ შორის თანამედროვე საზოგადოებამ, იცის ეკონომიკური, სოციალურ-პოლიტიკური, მორალურ-ფსიქოლოგიური (სულიერი) და იურიდიული (სისხლისსამართლებრივი) იძულების ზომების სისტემა. ეს ზომების გამოიყენება სახელმწიფოს სახელით, და, ბუნებრივია, მათი მატერიალურობის გათვალისწინებით, აქვთ სამართლებრივი საფუძვლები, ასახულია სახელმწიფოს ძირითად კანონებში (კონსტიტუციები), ნორმატიულ

⁹ სოციოლოგიის მეთოდის წესები / ემილ დიურკემი; ფრანგულიდან მთარგმნ.: დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერია; რედ.: თამაზ ბუაჩიძე. თბილისი : იოანე პეტრიწი , 2001. გვ.43

აქტებში.

სოციალურ-პოლიტიკური იძულება, იძულების გადამწყვეტი ფორმაა. თავისი ბუნებით, ის ყველაზე ეფექტურია, შეუძლია დაუყოვნებლივი შედეგის გამოღება.

სისხლისმართლებრივ იძულებას, როგორც სოციალური იძულების ფორმას, ორი ძირითადი მახასიათებელი აქვს. პირველ რიგში, ის აერთიანებს სოციალური იძულების სხვა ტიპებს ინტეგრირებული ფორმით. ბუნებით და გავლენის მექანიზმით იგი აერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ-პოლიტიკურ, მორალურ და ფსიქოლოგიურ იძულებას. სისხლისმართლებრივი იძულების მეორე მნიშვნელოვანი თვისება მისი ნასამართლობა, როგორც სოციალური ჰარმონიის მიღწევის მთავარი მეთოდი. სინამდვილეში, ეს ძალადობაა და გამოიყენება მხოლოდ როგორც უკიდურესი საშუალება. სისხლისმართლებრივი იძულების განსაკუთრებული ადგილი სოციალური იძულების სისტემაში განისაზღვრება შემდეგი გარემოებებით. პირველ რიგში, იგი გამოიყენება მხოლოდ დანაშაულის ჩადენისთვის, და, როგორც წესი, საზოგადოების ქცევის მოდელებიდან გამომდინარე. მეორეც, თავისი არსით, ბუნებითა და გავლენის მექანიზმით, ისევე როგორც სხვა იძულება, იგი ართმევს ადამიანს ყველაზე მნიშვნელოვან ფასეულობებს - მის უფლებებსა და თავისუფლებებს და, ზოგ შემთხვევაში, თვით სიცოცხლესაც.

ზოგადად, სისხლისმართლებრივი იძულება განსხვავდება იძულების სხვა ტიპებისაგან, რადგან მასში:

- ა) სამართლებრივი რეგულირების საგანი: არის მხოლოდ სახელმწიფო;
- ბ) საგანი: გამოყენებულია მხოლოდ სახელმწიფოს სახელით და მხოლოდ სასამართლოს მიერ;
- გ) სისხლისმართლებრივი იძულების მიზნები: მხოლოდ დანაშაულის ჩადენისათვის;
- დ) გავლენის ბუნებისა და მექანიზმის მიხედვით: იგი უფრო მძიმეა, ვიდრე სახელმწიფო იძულების სხვა ტიპები;
- ე) შიდა ორგანიზაციის მექანიზმის შესაბამისად: ეს არის სისტემური, წარმოადგენს ორგანულად ურთიერთდაკავშირებულ ღონისძიებათა სისტემას;
- ვ) მის შედეგებში: იწვევს თვისებრივ ცვლილებას იმ პირის სამართლებრივ სტატუსში, რომლის მიმართაც იგი გამოიყენება;
- ზ) ეს არის ექსკლუზიურად სასამართლო (სისხლის სამართლის პროცედურა).

სასჯელის მითითებული თვისებები, როგორც სახელმწიფო იძულების ფორმა, დასტურდება კანონმდებლობით და სისხლის სამართლის მეცნიერებაში მოცემული სასჯელის კონცეფციით. სასჯელი განისაზღვრება, როგორც სახელმწიფო იძულების ღონისძიება, რომელიც დადგენილია სასამართლოს განაჩენით. სასჯელი ეხება დამნაშავედ ცნობილ პირს და

მოიცავს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ამ პირის უფლებების ან თავისუფლების აღკვეთას ან შეზღუდვას.

სასჯელი, როგორც კონცეფცია კონცენტრირებული ფორმით, გამოხატავს მთავარ დებულებებს, რომლებიც მართავს საზოგადოებას და სახელმწიფოს, და გავლენის ზომებს მიმართავს დანაშაულში დამნაშავედ ცნობილ პირებზე. სისხლის სამართლის ლიტერატურაში არსებული საკანონმდებლო განმარტების მიუხედავად, სისხლისსამართლებრივი დასჯის ცნება სხვადასხვა გზით გამოიყენება:

- ა) როგორც სახელმწიფო რეაქცია დანაშაულზე;
- ბ) როგორც დანაშაულის ჩადენის სამართლებრივი შედეგი;
- გ) როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის განხორციელების ფორმა და მეთოდი; დ) დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივი გავლენის ზომა და ა.შ.

სისხლის სამართლის სასჯელის შესახებ კანონმდებლობის ანალიზი და მისი გამოყენების პრაქტიკა აჩვენებს, რომ სასჯელის არსს წარმოადგენს დასჯა. პირველი, როგორც ითქვა, დასჯა არის სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ზომა. მისი არსის თავისებურება მდგომარეობს სასჯელში, როგორც მოქალაქეების უფლებებისა და თავისუფლებების ჩამორთმევა ან შეზღუდვა, მათ შორის სიცოცხლის უფლება, რაც ყველაზე მაღალი ღირებულებაა როგორც ინდივიდის, ისე საზოგადოების მხრიდან.

მეორეც, არსი (როგორც ფილოსოფიური კატეგორია) განსაზღვრავს საგნის შინაარსს, რომელიც გამოიხატება ყველა მისი მრავალფეროვანი თვისებისა და ურთიერთობის ერთიანობაში. დასჯა არის სახელმწიფოს იძულების მთავარი და განმსაზღვრელი მხარე, როგორც სისხლისსამართლებრივი სასჯელი. სახელმწიფო იძულების სახეები, როგორც მათ თქვეს, მრავალფეროვანია და სისტემური ხასიათისაა. მხოლოდ სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების ჩამორთმევა ან შეზღუდვები, ან მორალური ტანჯვა იძლევა შესაძლებლობას, განასხვავონ სისხლისსამართლებრივი სასჯელი სხვა იძულებითი ღონისძიებებისაგან სახელმწიფოს მხრიდან. სახელმწიფოებრივ-სამართლებრივი ან საზოგადოებრივი ბუნება, რაც იმას ნიშნავს, რომ სისხლისსამართლებრივი სასჯელი არის სახელმწიფო იძულების ღონისძიება, რომელიც რეგულირდება სისხლის სამართლის კანონმდებლობით. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით დადგენილია სასჯელთა ამომწურავი სია, რომელიც გამოიყენება მხოლოდ სახელმწიფოს სახელით და ინიშნება მხოლოდ სასამართლოს მიერ. სასჯელის საზოგადოებრივი ხასიათი ასევე გამოიხატება იმ ფაქტში, რომ იგი ახდენს საზოგადოების საჭირო რეაგირებას სახელმწიფოს

მხრიდან დამნაშავის მიერ განხორციელებულ შეურაცხყოფაზე. სახელმწიფო მოქმედებს, როგორც მისი საკანონმდებლო რეგულირების საგანი, ხოლო სასამართლო, როგორც სახელმწიფოს სპეციალური ორგანო, მოქმედებს როგორც სასჯელის დანიშვნის სუბიექტი.

1.3. თანამედროვე დებატები სახელმწიფოს დამსჯელობით პოლიტიკაზე

სასჯელის ინსტიტუტის ისტორიული ფესვები უკავშირდება სახელმწიფოსა და კანონის ჩამოყალიბებას. მას შემდეგ, ისტორიული განვითარების ყველა ეტაპზე, სხვადასხვა მეცნიერი, კანონმდებელი და პრაქტიკოსი განსხვავებულად აფასებს სასჯელის ინსტიტუტს, მის კონცეფციას, არსს და მიზანს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სასჯელის მიზნების მიღწევას - სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ქვეყანაში, მეცნიერებმა დასდეს სასჯელის სხვადასხვა მიზნები.

„სასჯელის მიზნის“ კონცეფცია გამოხატავს სასჯელის გავლენის შედეგებს კრიმინალზე და კანონით განსაზღვრულ სხვა ქმედებებზე. ეს გულისხმობს თვისებრივ ცვლილებებს როგორც კრიმინალის (მსჯავრდებულთა), ისე სხვა პირთა ცნობიერებასა და ქცევაში. ეს კონცეფცია უნდა გამოირჩეოდეს „სასჯელის სამართლებრივი შედეგების“ კონცეფციიდან. ეს უკანასკნელი ნიშნავს სისხლისსამართლებრივ ჩარევას, რომელსაც ახასიათებს მსჯავრდებულის სამართლებრივი სტატუსის ცვლილება სასამართლო გადაწყვეტილების შესაბამისად და შევიდა კანონიერ ძალაში.

სასჯელის მიზნები სახელმწიფოს სისხლისსამართლებრივი პოლიტიკის საფუძველს წარმოადგენს, რადგან მათი შინაარსი განსაზღვრავს სახელმწიფო ხელისუფლების იდეოლოგიურ და ფუნქციონალურ ორიენტაციას დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

სისხლის სამართლის კანონით განსაზღვრული სასჯელის მიზნების საფუძველზე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სახელმწიფო და საზოგადოება არის ცივილიზებული, მისი სამართლებრივი სისტემის დემოკრატიული ხასიათისა და განვითარების შესახებ, მისი განვითარების პერსპექტივების შესახებ. რუსეთის ფედერაციის სისხლის სამართლის კოდექსში, სასჯელის მიზნების შესაბამისად, ნათქვამია: ”სასჯელი გამოიყენება სოციალური სამართლიანობის აღდგენისათვის, ასევე მსჯავრდებული პირის გამოსწორებისა და ახალი დანაშაულების ჩადენის თავიდან ასაცილებლად”.

განვიხილოთ, პირველ რიგში, სასჯელის მიზნების სისტემა.

სასჯელის მიზნებისადმი სისტემური მიდგომა საშუალებას გვაძლევს განვსაზღვროთ სასჯელის მიზნების შედარებით დაქვემდებარება და თანმიმდევრობა, რაც, თავის მხრივ,

მნიშვნელოვანია სასჯელის სისტემის შესაქმნელად. ეს უკანასკნელი აცნობიერებს სასჯელის მიზნებს. სასჯელის მიზნების სისტემის მშენებლობისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი კრიტერიუმი უნდა ჩაითვალოს სასჯელის სხვადასხვა მიზნების სოციალური მნიშვნელობის ხარისხისა და სისრულის, მათი სოციალური სასარგებლო საშუალებების გაზომვას.

დასჯის მიზნების სოციალური ღირებულება, მათი სოციალური სასარგებლო საშუალებები, პირველ რიგში, გამოხატავს ამ საზოგადოების მორალურ ფასეულობებსა და იდეებს.

სასჯელის მიზნების სისტემა ქვემოთ მოცემულია.

სასჯელის სოციალურ-აღდგენითი ან ინტეგრაციული მიზანი: სოციალური სამართლიანობის აღდგენა.

გამოსწორების მიზანი: მსჯავრდებულის კორექტირება.

პრევენციული მიზანი: ზოგადი და პირადი პრევენცია.

სასჯელის მიზნების სისტემაში სოციალური სამართლიანობის აღდგენის მიზნის სოციალურად მნიშვნელოვანი ბუნება განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით. 1. ეს მიზანი, მისი სოციალური ღირებულების თვალსაზრისით, გამოხატავს მოცემული საზოგადოების (სახელმწიფოს) მორალური ურთიერთობებისა და მორალური წარმოდგენების მთლიანობას მათ დიალექტიკურ ერთობასა და ურთიერთკავშირში, როგორც უნივერსალური და ყველაზე აბსტრაქტული. 2. იგი განსაზღვრავს სასჯელის ყველა სხვა მიზნის საზოგადოებრივ სარგებლობას, ბუნებას, შინაარსს.

სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული სასჯელის ნებისმიერი კონკრეტული მიზნის ამოცნობის, ადგილისა და როლის ფაქტი დამოკიდებულია სოციალური სამართლიანობის მორალურ იდეებსა და კონცეფციებზე. მაგალითად, მხოლოდ სოციალური სამართლიანობის შესახებ იდეების ცვლილებამ განაპირობა სისხლისსამართლებრივი სამართალიდან შურისძიების მიზნის გამორიცხვა, რომელიც საკმაოდ გრძელი ისტორიული პერიოდის განმავლობაში იყო გათვალისწინებული ევროპის წამყვანი სახელმწიფოების სისხლის სამართლის კოდექსებში. ზნეობრიობა, მისი კონცეფცია და იდეები ამ თვალსაზრისით გადამწყვეტია მისი არსის, ფორმირების წყაროების, შინაარსის (სოციალური გრძნობების, ემოციების, ტრადიციების, ადათების, მორჩების და ა.შ.) შესაბამისად, ფუნქციებს განსაზღვრავს ინდივიდებისა და სოციალური საზოგადოების პირდაპირი ქცევა. მოცემული საზოგადოების მორალური შეხედულებების სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ინდივიდუალური ფსიქოლოგიური დონე, საბოლოო ჯამში, განსაზღვრავს ანარეკლს ბუნებასა და ზომას ჩვეულ ცნობიერებაში, სისხლის სამართლის დასჯის მიზანშეწონილობისა და სოციალური

სარგებლობის შესახებ. და სწორედ ამგვარი იდეებია განსაზღვრული სასჯელის სხვადასხვა მიზნებისა და ტიპების ეფექტურობის ხარისხი.

სასჯელის სოციალური სარგებლობისა და მისი მიზნების შესახებ ცნობიერების ბუნება და ზომა არის ძირითადი კრიტერიუმი ამ მიზნების სოციალური სამართლიანობის აღიარებისა და კრიტერიუმად სისხლისსამართლებრივ სამართალში მიზნების სისტემის და სასჯელთა სისტემის თეორიული აგებისათვის.

სოციალური სამართლიანობის კონცეფცია უნდა გამოირჩეოდეს სამართლიანობის გამარტივებული გაგებისაგან, როგორც მოქმედებისა და ანგარიშსწორების პროპორციულობისგან. სპეციფიკური სასჯელის ზომების სოციალური მექანიზმი აისახება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული ყველა სახის სასჯელში, რაც ასევე წარმოადგენს სოციალური ურთიერთობებისა და გარკვეული სოციალური გრძნობების სინთეზს. რაც უფრო მაღალი იქნება საზოგადოების ზნეობრივი დონე, მით უფრო ამალდება მისი სოციალური გრძნობები, მათ შორის სოციალური სამართლიანობის განცდა. რაც უფრო არასტაბილურია საზოგადოება, მით უფრო არასტაბილურია მისი ზნე-ჩვეულება და უფრო „ჩანგალი“ მოსაზრებები სიკვდილით დასჯის აუცილებლობის შესახებ (სხვა მკაცრი ჯარიმები).

სამართლიანობა ეხება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპებს და განისაზღვრება, როგორც სისხლისსამართლებრივი ხასიათის სასჯელის და სხვა ზომების შესაბამისობა იმ პირის მიმართ, ვინც ჩაიდინა დანაშაული, დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხასიათი და ხარისხი, მისი ჩადენის გარემოებები და დამნაშავეს ვინაობა.

სამართლიანობის პრინციპის თანახმად, სისხლის სამართლის ყველა ინსტიტუტი, ნორმა და კონცეფცია, მათ შორის სასჯელი, უნდა ჩამოყალიბდეს სამართლიანობის შინაარსთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, ხოლო სისხლისსამართლებრივი დასჯის მიზანია „სოციალური სამართლიანობის აღდგენა“, ა.გ. მიკიევიჩი, ”გულისხმობს სისხლისსამართლებრივი დასჯის გავლენას მთელი საზოგადოების და მისი მოქალაქეების იდეებზე სამართლიანობისა და უსამართლობის შესახებ”.

მსჯავრდებულის გამოსწორების მიზანი მჭიდრო კავშირშია განათლების იდეასთან. დღეისათვის, ფართო გაგებით განათლება გვესმის, როგორც კაცობრიობის მიერ დაგროვილი კულტურის ინდივიდუალურ ფორმად გადაქცევის მიზანმიმართული პროცესი, როდესაც გარეგანი (ობიექტივი) გადადის კონკრეტული ადამიანების ცნობიერების ველში, ისე, რომ მოგვიანებით ის აისახება აზრებში, ქცევაში, გრძნობებში.

სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის თეორიაში ტერმინი გამოიყენება ტერმინი „გამოსწორება“ და „რესოციალიზაცია“, ანუ დესოციალიზებული პირის სოციალური გამოცდილების ასიმილაციის შედეგი.

ამრიგად, „გამოსწორება“ არის მსჯავრდებული პიროვნების ღირებულებითი-ნორმატიული სფეროს შეცვლის პროცესი, ხოლო „რესოციალიზაცია“ არის დაკარგული სოციალურად სასარგებლო თვისებების აღდგენა, რომელიც აუცილებელია პიროვნების შემდგომი ნორმალური არსებობისთვის.

მსჯავრდებულის გამოსწორების მიზანი მიღწეულად შეიძლება ჩაითვალოს, თუ სასჯელის საგანმანათლებლო გავლენა მსჯავრდებულის მორალურ, ფსიქოლოგიურ, ნებაყოფლობით და ემოციურად მგრძნობიარე სფეროებზე მიგვიყვანს იმ ფაქტამდე, რომ მსჯავრდებული არ ჩაიდენს ახალ დანაშაულს მის ფსიქიაში განხორციელებული ცვლილებების შედეგად.

სასჯელის პრევენციულ ფუნქციას ორი ასპექტი აქვს: სპეციალური და გენერალური პრევენცია. ამასთან ერთად აღსანიშნავია, რომ სასჯელის პრევენციული ფუნქციიდან გამომდინარე ჩამოყალიბდა სპეციალურპრევენციული და გენერალურპრევენციული თეორიები. სპეციალურპრევენციული თეორიის მიხედვით, სასჯელი მიზნად ისახავს პრევენციას, რომელიც ინდივიდუალურად (სპეციალურად) დამნაშავესკენაა მიმართული. ამიტომაც უწოდებენ სასჯელის აღნიშნულ მიზანს სპეციალურ პრევენციას⁴⁰, ვინაიდან იგი მიმართულია კონკრეტული სუბიექტისკენ და არა მთელი საზოგადოებისკენ, ადამიანთა განუსაზღვრელი წრისკენ. მაშასადამე, სასჯელს ჰყავს სპეციალური სამიზნე, რომელზეც უნდა მოახდინოს ზემოქმედება და ეს არის ის, ვინც ჩაიდინა დანაშაული. სპეციალურპრევენციული თეორიის წარმატებად მიიჩნევა გერმანულ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში სასჯელის შეფარდების ზოგად საწყისებთან დაკავშირებით იმის აღნიშვნა, რომ სასჯელის დანიშნვისას გასათვალისწინებელია საზოგადოებაში დამნაშავეს მომავალი თანაცხოვრებისთვის სასჯელის ზემოქმედება, რაც დამნაშავეს რესოციალიზაციის მიზანთანაა დაკავშირებული.

ვინაიდან სპეციალურპრევენციული მოძღვრებიდან რესოციალიზაცია გამომდინარეობს, სისხლის სამართლის ამოცანას წარმოადგენს საზოგადოების და ცალკეულ პირთა დაცვა, რაც გულისხმობს დამნაშავესთვის დახმარებასაც, არა მის გარიყვას და მისთვის დაღის დასმას, არამედ ინტეგრაციას და ამით სოციალური სახელმწიფოს პრინციპი უკეთ იქნება განხორციელებული, ვიდრე სხვა მოძღვრებით⁴². სპეციალურპრევენციულ თეორიასთან დაკავშირებით გამოითქვა კრიტიკული შეხედულებებიც, ვინაიდან დასახელებული თეორია მოითხოვს მსჯავრდებულის დაპატიმრებას მანამ, სანამ იგი არ იქნება რესოციალიზირებული. ეს კი გამოიწვევდა პატიმრობას განუსაზღვრელი ვადით. გარდა ამისა, არც ისე მძიმე დანაშაულის განხორციელებისას, თუ სახეზე იქნებოდა მძიმე პიროვნული დარღვევები, შესაძლებელი იქნებოდა გრძელვადიანი თავისუფლების აღკვეთის შეფარდება. სპეციალურპრევენციული თეორიის სისუსტედ მიიჩნევენ იმასაც, რომ არ იცის, როგორ მოიქცეს

იმ დამნაშავეთა მიმართ, რომელთაც არ სჭირდებათ რესოციალიზაცია. ამ შემთხვევაში გულისხმობენ გაუფრთხილებლობით ჩადენილ დანაშაულს, დამნაშავეებს, რომლებმაც შემთხვევითი, სიტუაციური ნაკლებად მძიმე დანაშაული ჩაიდინეს, აგრეთვე დამნაშავეებსაც, რომლებმაც მძიმე დანაშაული ჩაიდინეს, მაგრამ მათ მიმართ არ არსებობს დანაშაულის განმეორებით ჩადენის საფრთხე, ვინაიდან დანაშაული ჩადენილია ისეთ კონფლიქტურ ვითარებაში, რომელიც არ განმეორდება. როქსინი სვამს კითხვას, სპეციალურპრევენციული თვალთახედვით, როგორ უნდა გამართლდეს იმ ნაციონალ-სოციალისტების დასჯა, რომლებიც დღეს საშიშროებას არ წარმოადგენენ და სოციალურადაც უჩინრად ცხოვრობენ?¹⁰

სასჯელის პრევენციული ფუნქციის უარყოფა ნამდვილად დაუშვებელია, მაგრამ სასჯელი ამავდროულად სამართლიანობის აღდგენასაც ემსახურება, რაც საზოგადოებაში სიმშვიდის შენარჩუნებისა და ადამიანთა მშვიდობიანი თანაცხოვრებისთვის მნიშვნელოვანია. სწორად აღნიშნავს როქსინი, რომ მხოლოდ სამაგიეროს მიზლის თეორიას შეუძლია ნაციონალ-სოციალისტების ძალადობის დასჯის გამართლება იმ პირობებში, როცა ამ ძალადობის ჩამდენი პირებისგან მეტი საფრთხე არ მომდინარეობს. სამაგიეროს მიზლის თეორიის სასარგებლოდ შეიძლება მეტყველებდეს აგრეთვე ისიც, რომ არსებობს დანაშაულთა კატეგორია, რომლებზეც არ ვრცელდება სისხლისსამართლებრივი დევნის ხანდაზმულობის ვადა. ასეთ დანაშაულს წარმოადგენს, მაგალითად, გენოციდი. გენოციდის ჩამდენი, მიუხედავად იმისა, თუ რა დროა გასული და არის თუ არა ახალი დანაშაულის ჩადენა მისგან მოსალოდნელი, მაინც დაისჯება და ხანდაზმულობის ვადის გასვლის საფუძველით ვერ გათავისუფლდება, რამეთუ ასეთი ვადა მის მიმართ არც არის განსაზღვრული. თუმცა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ აქ საქმე ეხება განსაზღვრული კატეგორიის დანაშაულებს და არა დანაშაულთა ნებისმიერ კატეგორიას. დანაშაულის სიმძიმის გათვალისწინებით, შეიძლება ისიც ითქვას, რომ გენოციდის ჩამდენის დასჯა, დანაშაულის ჩადენიდან გასული დროის მიუხედავად, არა მხოლოდ სამაგიეროს მიზლვაზე, არამედ პრევენციაზეც მიუთითებს, ვინაიდან თუ არ იქნა სასჯელი გამოყენებული ასეთი მძიმე დანაშაულის ჩამდენის მიმართ, მისგან რომც არ მომდინარეობდეს ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხე, ზოგადად, საზოგადოების სხვა წევრების მიმართ იქნება იმაზე მინიშნება, რომ რაც არ უნდა მძიმე დანაშაული ჩაიდინონ ერთხელ, თუ ახალი დანაშაულის ჩადენის საფრთხე მათგან არ მომდინარეობს, ეპატიებათ ჩადენილი დანაშაული, რაც მეტისმეტად სახიფათოა გენერალურპრევენციული თვალსაზრისით. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ თანამედროვე სისხლის სამართალი ფართოდ უღებს კარს სასჯელის ალტერნატიულ საშუალებებს (განრიდება და მედიაცია), მიუხედავად იმისა, რომ საქმე ეხება

¹⁰თ. ცქიტიშვილი სასჯელი და მისი შეფარდება გამომცემლობა „მერიდიანი“ თბილისი 2019- 24

სწორედ დანაშაულის განხორციელებას. ეს ყოველივე სამაგიეროს მიზლის მიზნის საწინააღმდეგო მოქმედებაზე მიუთითებს.

ამრიგად, პირადი პრევენცია, როგორც სისხლისსამართლებრივი დასჯის მიზანი, არის დანაშაულის შეზღუდვა ახალი დანაშაულების ჩადენის ფაქტობრივი შესაძლებლობის გათვალისწინებით, აგრეთვე, ამ ადამიანის ფსიქიკაში შექმნას სისხლისსამართლებრივი სასჯელის შიში.

გენერალური პრევენციის თეორიის მიხედვით, სასჯელის მიზანი არ არის არც ცალკეული დამნაშავესგან მომავალში მოსალოდნელი სამართალდარღვევის პრევენცია და არც მორალური სამაგიეროს მიზლვა, ვინაიდან ეს უკანასკნელი განეკუთვნება მორალურ და არა სამართლებრივ წესრიგს. ამასთან ერთად, იგი ფიზიკურად შეუძლებლად მიიჩნევა⁵⁷. აღნიშნულ თეორიას იმიტომ ეწოდება გენერალური პრევენციის თეორია, რომ საქმე ეხება სასჯელის მიზანს, ზემოქმედება მოახდინოს არა მსჯავრდებულზე, არამედ გენერალურად მთელ საზოგადოებაზე.

სასჯელის მიზნების რეალიზაცია გამოიხატება სისხლისსამართლებრივი სამართლის ზემოქმედების ობიექტის ცნობიერებაში ამ სასჯელის გავლენის ფაქტორების შეღწევის სიღრმეში, ადამიანების (ინდივიდის) ქცევაზე ამ გავლენის ხარისხში.

ამ პროცესში მთავარი ნაბიჯებია:

პირის ინფორმირება ჩადენილი დანაშაულისთვის სასჯელის შესახებ, ანუ გარკვეული ცოდნის მიღება სისხლის სამართლის კანონმდებლობის, მისი ინსტიტუტებისა და ნორმების შესახებ, მათ შორის, გარკვეული დანაშაულების სანქციების ჩათვლით.

დასჯის შესახებ ინფორმაციის გაგება და მისი გავლენა ცნობიერების ემოციურ სფეროსთან, კონკრეტული ადამიანის ფსიქოლოგიაზე და ამ ინფორმაციის კონსოლიდაცია გარკვეული გრძნობების, შეფასებების და, რაც მთავარია ქცევის მოტივების სახით.

სტაბილური და მკაცრად მიმართული ანტიკრიმინაციული ფსიქოლოგიური დამოკიდებულებების ფორმირება. ისინი გამოხატულია როგორც წმინდა ანტიკრიმინაციულ გრძნობებში, განწყობებში, ასევე საკუთარი ცნობიერების განსაზღვრაში დანაშაულის შედეგებზე და, საბოლოოდ, საზოგადოებრივი ქცევის ჩვევაში.

ამ ეტაპის გარეგანი მანიფესტაცია არის დანაშაულის განმეორებით ჩადენის თავიდან აცილება (იმ პირებისთვის, რომლებმაც უკვე ჩაიდინეს დანაშაული და შეასრულეს სასჯელი). ეს ნაბიჯი უფრო დამახასიათებელია კერძო პრევენციისთვის და იმ მიზნისთვის, როგორცაა კორექტირება. უფრო მეტიც, ამ მიზნების მიღწევა ყველაზე ხშირად ხდება პირდაპირი სადამსჯელო მოქმედების შედეგად, ანუ ამ პროცესში ან სასჯელის აღსრულების შემდეგ.

ამრიგად, სისხლისსამართლებრივი დასჯა წარმოადგენს დანაშაულის ცნების სავალდებულო მახასიათებელს. არ შეიძლება არსებობდეს დანაშაულის ცნება დასჯის გარეშე

და პირიქით. ამას ადასტურებს ქვეყნის სისხლის სამართლის დანაშაულისა და სასჯელის განვითარების ისტორია.

დასჯის ძირითადი ნიშნები: მკაცრად პიროვნული ხასიათისა და ყოველთვის მიმართულია დამნაშავეს იდენტურობის წინააღმდეგ; მოიცავს დამნაშავეთა უფლებებისა და თავისუფლებების ჩამორთმევას ან ფიზიკურად შეზღუდვას; გამოყენებულია სამართლიანობის პრინციპის საფუძველზე, ე.ი. სასჯელის შესაბამისობა დანაშაულის სიმძიმესთან, საქმის გარემოებებთან და დამნაშავეს ვინაობასთან აქვს საგანმანათლებლო ეფექტი; სისხლის სამართლის ჩანაწერს ითვალისწინებს; სისხლის სამართლის კანონის საფუძველზე გამოიყენეს დანაშაულისთვის მსჯავრდებული პირი.

1.4. სასჯელის სისტემა და სახეები

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კოდექსის მე-40 მუხლში ჩამოთვლილია სასჯელები, რომლებიც ერთიანობაში ქმნიან სასჯელთა სისტემას. მე-40 მუხლში სასჯელები ამომწურავადაა ჩამოთვლილი და მათი ხელოვნურად გაზრდა-გაფართოება არ შეიძლება. სასამართლოს უფლება არ აქვს შეუფარდოს დამნაშავეს სხვა სახის იძულებითი ღონისძიება, რომელიც მე-40 მუხლში არ არის დასახელებული. ამასთან, სასამართლოს შეუძლია დაუნიშნოს დამნაშავეს მხოლოდ ის სასჯელი, რაც კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილითაა გათვალისწინებული.

კოდექსის 41-ე მუხლი ითვალისწინებს სასჯელთა სამ ძირითად ჯგუფს.

პირველ ჯგუფში შედის სასჯელები, რომლებიც შეიძლება დანიშნულ იქნენ მარტოოდენ როგორც ძირითად სასჯელებად.

მეორეს მიეკუთვნებიან შერეული სასჯელები, რომელნიც შეიძლება გამოყენებულ იქნენ როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად.

მესამეს მიეკუთვნება ისეთი სასჯელი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც დამატებითი სასჯელი.

ძირითად სასჯელებს მიეკუთვნება გამასწორებელი სამუშაო, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა და უვადო თავისუფლების აღკვეთა.

შერეული სასჯელებია: საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, ჯარიმა და თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა.

ქონების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ დამატებითი სასჯელის სახით.

სასჯელები ინიშნება კანონის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილით გათვალისწინებული სანქციის ფარგლებში ზოგჯერ სანქციაში მითითებული ალტერნატიულად ორი ან მეტი ძირითადი სასჯელი. ასეთ შემთხვევაში სასამართლოს უფლება არა აქვს დაინიშნოს ერთ ძირითად სასჯელზე მეტი. ერთდროულად შეიძლება რამდენიმე დამატებითი სასჯელის დანიშვნა.

ჯარიმა. ჯარიმა არის ქონებრივი სასჯელი. ჯარიმის გადახდა სახელმწიფოს სასარგებლოდ ხდება. თავისი გარეგანი ნიშნებით იგი წააგავს ადმინისტრაციულ ჯარიმას. განსხვავება იმაშია, რომ ჯარიმა, როგორც სისხლის სამართლის სასჯელი, შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ სასამართლოს მიერ და მას შემდეგ მოჰყვება ნასამართლობა.

ჯარიმა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად. ჯარიმა დამატებით სასჯელად შეიძლება დაინიშნოს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი კოდექსის შესაბამისი მუხლით დამატებით სასჯელად გათვალისწინებული არ არის.

ჯარიმა არის ფულადი გადასახდელი. სხვა ძვირფასეულობით ან მატერიალური სიკეთით ჯარიმის გადახდა არ შეიძლება.

ჯარიმის მინიმალური ოდენობაა 2000 ლარი. თუ კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლის სანქცია სასჯელის სახით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 3 წლამდე ვადით, ჯარიმის მინიმალური ოდენობა არ უნდა იყოს 500 ლარზე ნაკლები.

ჯარიმის ოდენობას სასამართლო ადგენს, რა დროსაც ითვალისწინებს ორ მომენტს:

- 1) ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს და
- 2) მსჯავრდებულის მატერიალურ მდგომარეობას.

მსჯავრდებულის მატერიალური მდგომარეობა განისაზღვრება მისი ქონებით, შემოსავლით და სხვა გარემოებით.

სასამართლომ განაჩენის გამოტანისას სარეზოლუციო ნაწილში უნდა მიუთითოს გადასახდელი ჯარიმის ოდენობა ლარებში.

კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5¹ ნაწილის თანახმად, თუ მსჯავრდებული არასრულწლოვანი და გადახდისუუნაროა, სასამართლო მისთვის დაკისრებული ჯარიმის გადახდას აკისრებს მშობელს, მეურვეს ან მზრუნველს.

მოცემული დებულება ეწინააღმდეგება სისხლის სამართლის ისეთ მნიშვნელოვან პრინციპს, როგორცაა სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპი, რომლის თანახმად, სასჯელი დაენიშნება მხოლოდ იმ პირს, ვინც ჩაიდინა დანაშაული. აქედან გამომდინარე, კოდექსის 42-ე მუხლის მე-5¹ ნაწილი ამოღებული უნდა იქნას კოდექსიდან.

მსჯავრდებულმა მისთვის დაკისრებული ჯარიმა უნდა გადაიხადოს 30 დღის განმავლობაში. ჯარიმის ნებაყოფლობით გადაუხდელობის შემთხვევაში მისი გადახდა მოხდება იძულების წესით.

თუ მსჯავრდებული თავს არიდებს ჯარიმის გადახდას, ან თუ გადახდევინება შეუძლებელია, ეს სასჯელი შეიძლება შეიცვალოს შემდეგი სხვა სასჯელებით: ა) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის; ბ) გამასწორებელი სამუშაოთი; გ) ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით.

ჯარიმის შეცვლა ზემოთ დასახელებული სასჯელით გამოიანგარიშება კოდექსის 42-ე მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით. სახელდობრ, ჯარიმის 50 ლარი უნდა შეიცვალოს:

- ა) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის 4 საათით;
- ბ) გამასწორებელი სამუშაოს 1 დღით;
- გ) თავისუფლების შეზღუდვის 1 დღით.

თუ ჯარიმის ნაცვლად დანიშნულ საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომას, გამასწორებელ სამუშაოს ან თავისუფლების შეზღუდვას ბოროტად თავს არიდებს მსჯავრდებული, იგი შეიცვლება თავისუფლების აღკვეთით, კოდექსით სასჯელის ამ სახისათვის გათვალისწინებულ ფარგლებში და დადგენილი წესით.

ამრიგად, ჯარიმის შეცვლა თავისუფლების აღკვეთით არაპირდაპირი გზით დასაშვებია.

თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა. თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა სასამართლოს შეუძლია მსჯავრდებულს დაუნიშნოს, თუ გამოვლინდა, რომ დამნაშავეს მუშაობა თანამდებობაზე ან მისი საქმიანობა მიზანშეუწონელია.

კოდექსის 43-ე მუხლის თანახმად, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა ნიშნავს იმას, რომ მსჯავრდებულს ეკრძალება ეკავოს დანიშნული თანამდებობა სა-

ხელმწიფო სამსახურში ან ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოში ანდა ეწეოდეს პროფესიულ ან სხვაგვარ საქმიანობას.

ეს სასჯელი უფლებას ართმევს მსჯავრდებულს განაჩენში მითითებული ვადის განმავლობაში დაიკავოს გარკვეული თანამდებობა ან მისდიოს გარკვეულ საქმიანობას.

თანამდებობის დაკავების უფლების ჩამორთმევისას მსჯავრდებულს ეკრძალება ეკავოს დანიშნითი თანამდებობა.

საქმიანობის უფლების ჩამორთმევისას მსჯავრდებულს ეკრძალება განაჩენში აღნიშნული ვადის განმავლობაში ეწეოდეს შესაბამის პროფესიულ ან სხვაგვარ საქმიანობას.

თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა შეიძლება დაინიშნოს როგორც ძირითად, ისე დამატებით სასჯელად. ძირითად სასჯელად იგი მაშინ დაინიშნება, როდესაც კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლის სანქცია ითვალისწინებს, ხოლო დამატებით სასჯელად იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი მოხსენიებული არ არის კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლის სანქციაში, თუ დანაშაულის საშიშროების ხასიათის, ხარისხისა და დამნაშავეს პიროვნების გათვალისწინებით სასამართლო შეუძლებლად მიიჩნევს შეუნარჩუნოს მას თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლება.

„სასამართლომ განაჩენში ზუსტად უნდა მიუთითოს თუ რა თანამდებობის დაკავება ან რა საქმიანობა ეკრძალება მსჯავრდებულს და რა ვადით.“¹¹

კოდექსის 43-ე მუხლით გათვალისწინებული სასჯელი ინიშნება როგორც ძირითადი სასჯელი ვადით 1-5 წლამდე, ხოლო როგორც დამატებით სასჯელი – 6 თვიდან 3 წლამდე.

თუ თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა დაინიშნულია საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის, გამსწორებელი სამუშაოს ან პირობითი მსჯავრის დამატებით სასჯელად, მაშინ მისი ვადა გამოიანგარიშება სასამართლო განაჩენის კანონიერ ძალაში შესვლის მომენტიდან.

თუ თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა დაინიშნულია თავისუფლების აღკვეთის დამატებით სასჯელად, მაშინ იგი გამოიანგარიშება ძირითადი სასჯელის მოხდის მომენტიდან, ასევე ვრცელდება ძირითადი სასჯელის მოხდის მთელ ვადაზე.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა შერეული სასჯელის სახეა. იგი ნიშნავს მსჯავრდებულის თავისუფალ დროს უსასყიდლო შრომას, რომ-

¹¹ საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის კომენტარები, თბილისი, 1976, გვ. 192.

ლის სახეს განსაზღვრავს ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო. ხოლო თუ სასჯელის მოუხდელი ნაწილის იცვლება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით – საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა სამინისტროს ადგილობრივი საბჭო, ხოლო თუ მხარეთა შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება – სასამართლო.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა ინიშნება 40-800 საათამდე ვადით. ყოველდღიურად ასეთი შრომის ხანგრძლივობაა 8 საათი. საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა შეიძლება განხორციელდეს დღის ნებისმიერ მონაკვეთში, მსჯავრდებულის თავისუფალი დროის გათვალისწინებით.

მსჯავრდებულს თავისი სურვილით, სათანადო პირობების არსებობის შემთხვევაში, უფლება აქვს საზოგადოებისათვის სასარგებლოდ იმუშაოს დასვენების დღეებში.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა შეიძლება დაინიშნოს უფრო მეტი ვადითაც მხოლოდ სამ შემთხვევაში:

- 1) თუ ჯარიმა იცვლება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით;
- 2) თუ სასჯელის მოუხდელი ნაწილი იცვლება საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომით;
- 3) თუ მხარეთა შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება.

როდესაც მსჯავრდებული უარს აცხადებს საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომაზე ან ჯიუტად თავს აარიდებს მის მოხდას, ეს სასჯელი შეიცვლება თავისუფლების აღკვეთით. ამასთან, დრო, რომლის განმავლობაშიც მსჯავრდებული იხდიდა ამ სასჯელს, ჩაითვლება თავისუფლების შეზღუდვის ან თავისუფლების აღკვეთის ვადაში შემდეგი გაანგარიშებით:

- 1) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის 8 საათი – თავისუფლების შეზღუდვის 1 დღე;
- 2) საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომის 8 საათი – თავისუფლების აღკვეთის 1 დღე.

ეს სასჯელი არ შეიძლება დაენიშნოთ შემდეგ პირებს:

- ა) პირველი და მეორე ჯგუფის ინვალიდებს;
- ბ) ორსულ ქალს;
- გ) ქალს, რომელსაც ჰყავს 7 წლამდე ასაკის შვილი;
- დ) საპენსიო ასაკის პირს;

ე) გაწვეულ სამხედრო მოსამსახურეს.

გარდა ჩამოთვლილი პირებისა ამ სახის სასჯელი შეიძლება შეეფარდოს ნებისმიერ პირს, როგორც მამაკაცს, ასევე ქალს.

საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა დამატებით სასჯელად შეიძლება დაინიშნოს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც იგი კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლის სასჯელის სახით გათვალისწინებული არ არის.

გამასწორებელი სამუშაო. გამასწორებელი სამუშაო, როგორც სასჯელი, გათვალისწინებულია კოდექსის 45-ე მუხლში.

გამასწორებელი სამუშაო ნიშნავს მსჯავრდებულის სამუშაო ადგილზე მუშაობას ხელფასის 5-20%-ის დაქვითვით. გამასწორებელი სამუშაო შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ ძირითად სასჯელად.

გამასწორებელი სამუშაო შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ სამ შემთხვევაში:

- ა) როდესაც ეს სასჯელი კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლის სანქციაშია მითითებული;
- ბ) როდესაც სასამართლო ნიშნავს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქ სასჯელს;
- გ) როდესაც სასამართლო დანიშნულ სასჯელს ცვლის უფრო მსუბუქი სასჯელით.

გამასწორებელი სამუშაო შეიძლება დაინიშნოს 1 თვიდან 2 წლამდე ვადით. მისი მოხდის ვადა იანგარიშება თვეებითა და წლებით, ხოლო კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში დღეებით.

ამ სასჯელის დანიშნისას სასამართლო განსაზღვრავს სამუშაო ვადას და ხელფასის იმ პროცენტს, რაც დაეკვიტება მსჯავრდებულს.

თუ მსჯავრდებული ჯიუტად თავს აარიდებს გამასწორებელ სამუშაოს, ეს სასჯელი შეიცვლება სასამართლოს მიერ თავისუფლების აღკვეთით.

დრო, რომლის განმავლობაშიც მსჯავრდებული იხდიდა ამ სასჯელს, ჩაითვლება თავისუფლების შეზღუდვის ან თავისუფლების აღკვეთის ვადაში, შემდეგი გაანგარიშებით:

- ა) გამასწორებელი სამუშაოს ერთი დღე _ თავისუფლების შეზღუდვის ერთი დღე;
- გ) გამასწორებელი სამუშაოს სამი დღე _ თავისუფლების აღკვეთის ერთი დღე.

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა. სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა გათვალისწინებულია კოდექსის 46-ე მუხლით. იგი ატარებს პირად შეზღუდვით ხასიათს და გამოიყენება მხოლოდ სამხედრო მოსამსახურის მიმართ, რომელმაც ჩაიდინა კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული სამხედრო სამსახურის საწინააღმდეგო დანაშაული, აგრეთვე დაენიშნება სხვა დანაშაულისთვის მსჯავრდებულ სამხედრო მოსამსახურეს გამასწორებელი სამუშაოს ნაცვლად.

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა წარმოადგენს ძირითად სასჯელს და ამიტომ მისი დამატებითი სასჯელის სახით გამოყენება დაუშვებელია.

ამ სასჯელის შეცვლა სხვა სასჯელით არ შეიძლება გარდა ისეთი შემთხვევისა, როდესაც სასამართლო ნიშნავს კანონით გათვალისწინებულზე უფრო მსუბუქ სასჯელს.

სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა ინიშნება 3 თვიდან 2 წლამდე ვადით.

ამ სასჯელის გამოყენებისას მსჯავრდებულს დაეკუთვნება ხელფასი, რომელიც გადადის სახელმწიფო შემოსავალში. სასამართლო სასჯელის დანიშვნისას განსაზღვრავს მოცემული სასჯელის ვადას და ხელფასის იმ პროცენტს, რაც დაეკუთვნება მსჯავრდებულს სახელმწიფოს სასარგებლოდ. სასამართლოს უფლება აქვს დასაქვითი თანხა განსაზღვროს 20%-მდე. მაგალითად, გ. ჯალაღონიას მსჯავრი დაედო დამამძიმებელ გარემოებაში ჩადენილი სამხედრო მოსამსახურის შეურაცხყოფისთვის. გ. ჯალაღონიას ხელფასი შეადგენდა 800 ლარს. სამხედრო პირის სამსახურებრივ შეზღუდვის დანიშვნისას სასამართლომ განსაზღვრა, რომ მსჯავრდებულს ხელფასიდან დაეკუთნოს 150 ლარი.

კანონიერია თუ არა სასამართლოს გადაწყვეტილება? დიახ, რადგან რადგან დაქვითული თანხა არ უნდა აღემატებოდეს მსჯავრდებულის ხელფასის ოც პროცენტს.

ამ სასჯელის მოხდის დრო სამხედრო მოსამსახურეს აქვს გარკვეული შეზღუდვები, სახელდობრ:

- ა) სასჯელის მოხდის დროს არ შეიძლება მსჯავრდებულის დაწინაურება თანამდებობაზე;
- ბ) სასჯელის მოხდის დროს არ შეიძლება მორიგი სამხედრო წოდების მინიჭება;
- გ) სასჯელის ვადა არ ჩაითვლება ნამსახურობის ვადაში _ მორიგი სამხედრო წოდების მინიჭებლად.

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა. კანონით გათვალისწინებულ სასჯელთა შორის თავისუფლების აღკვეთა ყველაზე მკაცრია და გათვალისწინებულია კოდექსის 50-ე მუხლით.

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ნიშნავს მსჯავრდებულის საზოგადოებისგან იზოლაციას და კანონით განსაზღვრულ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში მოთავსებას. „რამდენადაც თავისუფლების აღკვეთა უზღუდავს მსჯავრდებულს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პირად სიკეთეს _ თავისუფლებას, ამდენად მასში მკვეთრად ვლინდება დასჯითი ელემენტი. ამავე დროს, თავისუფლების აღკვეთა იძლევა სასჯელის კერძო პრევენციული ამოცანის განხორციელების საუკეთესო შესაძლებლობას“...¹²

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ინიშნება 6 თვიდან 20 წლამდე ვადით.

თავისუფლების აღკვეთით მსჯავრდებული, რომელსაც განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის არ შესრულებია 18 წელი, მოთავსდება არასრულწლოვანთა აღმზრდელობით დაწესებულებაში.

თუ სასამართლო ცვლის საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომას, გამასწორებელ სამუშაოს, თავისუფლების შეზღუდვას ან ჯარიმას ვადიანი თავისუფლების აღკვეთით, იგი შეიძლება დაინიშნოს 6 თვეზე მცირე ვადით.

ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის დანიშვნისას სასამართლოს უფლება აქვს განაჩენით დაადგინოს სასჯელის ნაწილის მოხდა, ხოლო დანარჩენი ნაწილის პირობით მსჯავრდად ჩათვლა, თუ დაკმაყოფილებულია შემდეგი პირობები:

- ა) ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს;
- ბ) ბრალდებული ასახელებს დანაშაულის ჩადენაში თანამონაწილეებს;
- გ) ბრალდებული თანამშრომლობს გამოძიებასთან.

თუ ჩადენილია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაული, პირობით მსჯავრდად შეიძლება ჩაითვალოს დანიშნული სასჯელის ერთი მეოთხედი.

მაგალითად, ბანდიტიზმისათვის სასამართლომ დანიშნა 12 წლით თავისუფლების აღკვეთა, ზემოთ დასახელებული დებულების გამოყენებით, სასამართლოს უფლება აქვს მსჯავრდებულს დააკისროს 9 წლის მოხდა თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში, ხოლო პირობით მსჯავრდად ჩაითვალოს 3 წელი;

თუ ჩადენილია მძიმე დანაშაული, პირობით მსჯავრდად შეიძლება ჩაითვალოს დანიშნული სასჯელის ერთი მესამედი.

¹² saqarTvelos ssr sisxlis samarTlis kodeqsis komentarebi, Tbilisi, 1976, gv. 167-168.

მაგალითად, ყაჩაღობისათვის სასამართლომ დანიშნა 6 წლით თავისუფლების აღკვეთა. თუ გამოვიყენებთ ზემოთ დასახელებულ დებულებას, მსჯავრდებულს დაეკისრება 4 წლის მოხდა თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში, ხოლო პირობით მსჯავრად ჩაითვლება 2 წელი;

ნაკლებად მძიმე დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, პირობით მსჯავრად შეიძლება ჩაითვალოს დანიშნული სასჯელის ნახევარი.

მაგალითად, ქურდობისათვის სასამართლომ დანიშნა 2 წლით თავისუფლების აღკვეთა. თუ გამოყენებული იქნება ზემოთ დასახელებული დებულება, მსჯავრდებული რეალურად მოიხდის 1 წლით თავისუფლების აღკვეთას, ხოლო პირობით მსჯავრად ჩაითვლება 1 წელი.

უვალო თავისუფლების აღკვეთა. უვალო თავისუფლების აღკვეთას ითვალისწინებს კოდექსის 51-ე მუხლი. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მსჯავრდებულს სასამართლოს განაჩენის საფუძველზე ათავსებენ სამუდამოდ თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში.

უვალო თავისუფლების აღკვეთა ინიშნება ორივე სქესის მსჯავრდებულთა მიმართ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის.

უვალო თავისუფლების აღკვეთა არ დაენიშნებათ იმათ, ვისაც:

- ა) დანაშაულის ჩადენამდე არ შესრულებიათ 18 წელი;
- ბ) განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის შეუსრულდა 60 წელი.

უვალო თავისუფლების აღკვეთა გამოიყენება როგორც ძირითადი სასჯელი. მისი გამოყენება შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი გათვალისწინებულია კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლით ან მუხლის ნაწილით.

ქონების ჩამორთმევა. ქონების ჩამორთმევა მოცემულია კოდექსის 52-ე მუხლში. იგი დამატებითი სასჯელია.

ქონების ჩამორთმევა ნიშნავს:

- ა) დანაშაულის საგნის სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას;
- ბ) დანაშაულის იარაღის სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას;
- გ) დანაშაულის საგნის და იარაღის სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას;

დ) დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას;

ე) დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას;

ვ) დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის და დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას.

დანაშაულის საგნის ან/და იარაღის ან დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთის ჩამორთმევა ნიშნავს ბრალდებულისათვის, მსჯავრდებულისათვის მის საკუთრებაში ან კანონიერ მფლობელობაში არსებული, განზრახი დანაშაულის ჩასადენად გამოყენებული ან ამისათვის რაიმე სახით გამიზნული ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას.

ქონების ჩამორთმევა სასამართლოს პრეროგატივაა. იგი გამოიყენება კოდექსით გათვალისწინებული ყოველი განზრახი დანაშაულისათვის, იმ შემთხვევაში, როდესაც სახეზეა დანაშაულის საგანი ან/და იარაღი ან დანაშაულის ჩასადენად გამიზნული ნივთი და მათი ჩამორთმევა საჭიროა სახელმწიფო და საზოგადოებრივი აუცილებლობიდან ან ცალკეულ პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე ანდა ახალი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად.

დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების ჩამორთმევა ნიშნავს მსჯავრდებულისათვის დანაშაულებრივი გზით მიღებული ქონების (ყველა ნივთის და არა მატერიალური ქონებრივი სიკეთე, ასევე იურიდიული დოკუმენტები, რომელიც იძლევა უფლებას ქონებაზე), აგრეთვე ამ ქონებიდან მიღებული ნებისმიერი ფორმის შემოსავლების ან მათი ღირებულების ექვივალენტური (თანაბარი) ქონების სახელმწიფოს სასარგებლოდ უსასყიდლოდ ჩამორთმევას. ეს დამატებითი სასჯელია და ინიშნება კოდექსის კერძო ნაწილით გათვალისწინებული ყველა განზრახი დანაშაულისათვის, იმ შემთხვევაში, თუ დამტკიცდება, რომ ეს ქონება დანაშაულებრივი გზითაა მოპოვებული.

თავი III. სასჯელის მიზნები

სასჯელის მიზანი მოცემულია კოდექსის 39-ე მუხლში, რომლის თანახმად, სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავეს რესოციალიზაცია.

როგორც კანონიდან ჩანს, სასჯელის შედეგად მიღწეული უნდა იყოს სამივე მიზანი ერთდროულად.

სასჯელისათვის დამახასიათებელი პირველი მიზანი ეს არის სამართლიანობის აღდგენა. სამართლიანობის აღდგენა ნიშნავს, რომ დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ გამოყენებული სასჯელი უნდა იყოს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის შესაბამისი დამნაშავეს პიროვნების გათვალისწინებით.

დანაშაულის თავიდან აცილება სასჯელის გამოყენების შედეგად ხორციელდება დანაშაულის ჩამდენ და სხვა პირებზე ზემოქმედებით. ამიტომ, სასჯელი ატარებს სპეციალურ და ზოგად გამაფრთხილებელ ანუ პრევენციულ ხასიათს.

სპეციალური პრევენცია გულისხმობს, რომ თავიდან იქნეს აცილებული დამნაშავეს მიერ სხვა დანაშაულის ჩადენა. ამიტომ კოდექსის 39-ე მუხლი მიუთითებს, რომ დამნაშავე და სხვა პირები განიმსჭვალონ მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით.

დამნაშავე, დაისჯება რა ჩადენილი დანაშაულისათვის, აღარ უჩნდება სურვილი სახელმწიფომ მეორედ გამოიყენოს მის მიმართ ასეთი ღონისძიება. ამიტომ იგი ყოველთვის თავს იკავებს დანაშაულის ხელახლად ჩადენისაგან. სპეციალური პრევენციის ამოცანა მარტო ამით როდი ხორციელდება.

დამნაშავესათვის თავისუფლების აღკვეთა, ე.ი. მისი იზოლირება ხელს უშლის დამნაშავეს ჩაიდინოს დანაშაული განმეორებით. „ამავე მიზანს ემსახურება დამნაშავესათვის გარკვეული თანამდებობის დაკავების ან გარკვეული საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, რომელსაც სასამართლო იმ შემთხვევაში მიმართავს, როდესაც დანაშაული ამ თანამდებობასთან დაკავშირებით ან ამ საქმიანობის ასრულების დროს არის ჩადენილი. ცხადია, ამ საქმიანობისაგან ჩამოშორება ფაქტობრივად აღუკვეთავს პირს ანალოგიური დანაშაულის განმეორებით ჩადენის შესაძლებლობას.“¹³

სასჯელის ზოგადი პრევენციის მიზანი ხორციელდება სხვა პირებზე ზემოქმედებით, „რათა ისინი განიმსჭვალონ მართლწესრიგის დაცვისა და კანონის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძნობით.“

ზოგადი

პრევენციის მიზანი ხორციელდება სასჯელის გამოყენებით და სასჯელის გამოყენებამდე. სასჯე-

¹³ლომსაძე მ., საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა), თბ., 2013, გვ. 134-135;

ლის გამოყენებამდე გამოქვეყნებული კანონი ზუსტად აღწერს დანაშაულის ნიშნებს და მიუთითებს იმ სასჯელს, რომელიც გამოიყენება დანაშაულის ჩამდენ პირთა მიმართ. ასეთ შემთხვევაში პირი თავს იკავებს დანაშაულის ჩადენისაგან სასჯელის მუქარით, იგი დამაშინებელ ზემოქმედებას ახდენს ადამიანზე.

ზოგად-

პრევენციული მიზნები ხორციელდება სასჯელის გამოყენებითაც. როდესაც დანაშაულის ჩამდენის მიმართ გამოიყენება სასჯელი, ამის შემდეგ სხვა პირებს აღარ უჩნდებათ სურვილი ჩადინონ დანაშაული და ამის საფუძველზე აიტანონ მისთვის არასასურველი, არასახარბიელო სახელმწიფო იძულებითი ღონისძიება.

სასჯელის მესამე

მიზანი დამნაშავის რესოციალიზაციაა. „რესოციალიზაცია, გამოსწორებასთან ერთად, პირველი რიგში, მიზნად ისახავს დამნაშავის საზოგადოებისათვის დაბრუნების ამოცანას, სოციალურ ცხოვრებაში ხელახალი ჩართვის ამოცანას, რაც სასჯელის სხვადასხვა სახის აღსრულების სხვადასხვა გზით მიღწევა.“¹⁴

სასჯელის მიზანი

არ არის ადამიანის ფიზიკური ტანჯვა ან მისი ღირსების დამცირება.

სასჯელის

ეფექტურობა, პირველ რიგში, გულისხმობს მსჯავრდებულის მიერ სასჯელის მოხდის შემდეგ მისი მორალური მრწამსიდან გამომდინარე, მომავალში დანაშაულის ჩადენაზე ხელის აღებას.¹⁵

3.1. სამართლიანობის აღდგენა, როგორც სისხლის სამართლის სასჯელის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულება

„სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია“. როგორც ვხედავთ, ახალი კანონმდებლობა, განსხვავებით ძველისაგან, ცვლის თავის მიდგომას სასჯელის მიზნებისადმი. ამ ნორმაში ერთად არის გათვალისწინებული პრევენციის ორივე სახე: საერთო და სპეციალური. წინა პლანზე არის გადმოტანილი სამართლიანობის აღდგენის მიზანი, ხოლო დამნაშავის გამოსწორების ნაცვლად სახეზე გვაქვს დამნაშავის რესოციალიზაციის მიზანი. მოკლედ მიმოვიხილოთ თითოეული მათგანი.

სამართლიანობის კატეგორია პრაქტიკულად საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში გამოვლინდება. წარმოდგენა სამართლიანობის, როგორც ფუნდამენტალური სოციალურ-ფილოსოფიური კატეგორიის შესახებ, მნიშვნელოვანია მეთოდოლოგიური

¹⁴ დონჯაშვილი თ., საქართველოს სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2002, გვ. 373.

¹⁵ სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, ავტორთა კოლექტივი, რედ. გ. ნაჭყებია, ნ. თოდუა, 2016, გვ. 456

თვალსაზრისითაც, რადგან სამართლიანობის კატეგორიას მარტო ეთიკისა და სამართლის კუთხით კი არ უნდა შევხედოთ, არამედ ჩვენ მთლიანად უნდა აღვიქვათ ის როლი, რომელსაც სამართლიანობა ასრულებს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.

თუ ადრე თანასწორობა და სამართლიანობა, როგორც სოციალურობის აუცილებელი პირობები, საშუალება იყო პირადი კეთილდღეობისათვის (სხვას თუ ანგარიშს ვერ გაუწევდი, ისე საკუთარ თავს ვერ გადაარჩენდი), შემდეგ ზნეობრივი განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, თანასწორობა და სამართლიანობა გადაიქცა თვითმიზნად, უმაღლეს ღირებულებად, რომლისთვისაც გაწეული სამსახური იმთავითვე ნიშნავს საკუთარი თავისათვის ზრუნვასაც. სამართლიანობისთვის ვინც იბრძვის, ის იმავე დროს საკუთარი თავის, ღირებულებათა საკუთარი წილის გადარჩენისათვის იბრძვის.¹⁶

სასჯელი, როგორც სამართლებრივი იძულების ერთ-ერთი სახე, მიზნად ისახავს სამართლიანობის აღდგენას ანუ დარღვეულის აღდგენაში გამოიხატება. პირველ რიგში, უნდა ვიგულისხმოთ, რომ დანაშაულის ჩადენის მომენტამდე, იმ ადგილას, სადაც დანაშაულია ჩადენილი, არსებობდა სამართლიანობა. დანაშაული არღვევს ამ სამართლიანობას, ამიტომ სასამართლო მისი აღდგენისათვის ბრალეულ პირს უნიშნავს სასჯელს.

სამართლიანობის აღდგენის საფუძვლად შეიძლება მივიჩნიოთ სამართლიანი სამაგიეროს მიზღვა, თუ მის შინაარსში თეოლოგიურ ან ირაციონალურ აზრს არ ჩავდებთ, როგორც ეს აბსოლუტური თეორიის მიმდევრებმა მოახდინეს.

ი. კანტმა სამაგიეროს მიზღვა ტალიონის პრინციპის ჩარჩოებში მოაქცია, ჰეგელმა კი სასჯელი დაამყარა მეტაფიზიკური სამართლიანობის მოთხოვნაზე და მას პრაქტიკული მიზანი გამოაცალა.

საბჭოთა მეცნიერების უმრავლესობამ უარი თქვა სამაგიეროს მიზღვის ელემენტზე, მაგრამ ისინი აღიარებენ სამაგიეროს მიზღვას, როგორც სამართლიანობის აქტს და მორალური მოთხოვნის დაკმაყოფილებას. ამ შეუსაბამობას შეეხო ალ. ვაჩეიშვილი, რომელმაც აღნიშნა, რომ საბჭოთა სამართალი, ერთი მხრივ, უარყოფს სამაგიეროს მიზღვის პრინციპს, ხოლო მეორე მხრივ აღიარებს, რომ სასჯელის შეფარდება იწვევს საბჭოთა საზოგადოებაში ზნეობრივი გრძნობების დაკმაყოფილებას.

ავტორი გაკვირვებული გვეკითხება: „თუ სამაგიეროს მიზღვა უკავშირდება ზნეობრივ გრძნობებს და აკმაყოფილებს ჯანსაღ ზნეობრივ მოთხოვნას, რატომ არ უნდა ვაღიაროთ იგი საბჭოთა სისხლის სამართლის პრინციპად“¹⁷.

ზოგიერთი ავტორი უარყოფს სამართლიანობის აღდგენას, როგორც სასჯელის

¹⁶ ბანძელაძე ვ., მადლიერებისა და სამართლიანობის მაღალი კულტურისათვის, თბ., 1981, გვ. 10.

¹⁷ ვაჩეიშვილი ალ., დას. ნაშრომი, გვ. 61;

მიზანს. მაგ.: ს. პოლუბინსკაია სასჯელს მხოლოდ პრევენციულ მიზანს უსახავს და მიიჩნევს, რომ შეუძლებელია სამართლიანობის აღდგენის მიზანის კანონში დაფიქსირება, რადგან შეუძლებელია ამ მიზნის მიღწევის ხარისხის გაზომვა¹⁸.

ჩვენთვის გაუგებარია, თუ რა ხარისხის გაზომვა უქმნის სირთულეს ს. პოლუბინსკაიას. სამართლიანობის აღდგენის მიზანი მიღწეულია მაშინ, როცა სასჯელი საზოგადოებასა და დაზარალებულ პირს უბრუნებს სამართლიანობის უზენაესობის შეგრძნებას. უმართებულოდ შეიძლება ჩაითვალოს ზოგიერთი მეცნიერის შეხედულება იმის შესახებ, რომ სამაგიეროს მიზლვა წარმოადგენს სასჯელის მიზანს. მაგ.: ვ. დუიუნოვის აზრით, „აღნიშნული მიზნის (ლაპარაკია სამართლიანობის აღდგენაზე) კანონმდებლობაში საჯაროდ გამოცხადება წარმოადგენს კანონმდებლის მიერ სამაგიეროს მიზლის, როგორც სასჯელის ერთ-ერთი მიზნის, ოფიციალურ აღიარებას.¹⁹

ავტორი არ ეთანხმება არც ტერმინ „სამართლიანობის აღდგენას“. ის ფიქრობს, რომ „დანაშაულის წინ“ არსებული ყველა ურთიერთობა არ შეიძლება იქნას დახასიათებული, როგორც სამართლიანი და, აქედან გამომდინარე, ისინი არ ექვემდებარება აღდგენას. მაგ.: ქმარი სისტემატურად „ატერორებს“ ოჯახს და ამის გამო ცოლი კლავს მას.

შეიძლება თუ არა მსგავსი ცხოვრებისეული სიტუაცია, რომელიც დანაშაულის ჩადენის წინ წარმოიქმნება მივიჩნიოთ სამართლიანად? რომელი სამართლიანობა უნდა აღადგინოს ამ შემთხვევაში სასჯელმა? გვეკითხება ავტორი და იქვე გვთავაზობს, რომ „სამართლიანობის აღდგენა“ შეიცვალოს „სამართლიანობის დამტკიცებით“ ან „მოქალაქეთა სამართლიანობის გრძნობის დაკმაყოფილებით“²⁰

მიუღებელია დავეთანხმოთ ვ. დუიუნოვის ამ „ნოვატორულ“ მოსაზრებას იმის გამო, რომ ჯერ ერთი, სამაგიეროს მიზლის მიჩნევა სასჯელის მიზნად ყოვლად გაუმართლებელია, რადგან სასჯელის არსი ყოველთვის განსაზღვრული უნდა იყოს იმ მიზნისაგან დამოუკიდებლად, რა მიზანსაც ისახავს ის. მიზანი ყოველთვის დაკავშირებულია ადამიანის მიერ მომავლის ხედვის შესაძლებლობისა და საკუთარი მოქმედების შედეგთან.

ეს არის მომავლის მოდელი, რომელსაც ჯერ ისევ უნდა მიაღწიო, მოქმედების მომავალი შედეგი. რაკილა ვფიქრობთ, რომ მიზანი და მისი შესრულება მომავალთანაა დაკავშირებული და პარალელურად სამაგიეროს მიზლვას სასჯელის მიზნად მივიჩნევთ მაშინ გამოდის, რომ მისი დანიშვნის მომენტში პირი, რომელსაც ის დაენიშნა,

¹⁸ Полубинская С., Цели уголовного наказания, М., 1980. с. 23.

¹⁹მ. ქათამაძის მიხედვით: სასჯელის მიზნები სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, აღმანახი, 2004, №19, სისხლის სამართალი (III) გვ. 36-37

²⁰ იქვე.

სამაგიეროს მიზლის გარეშე რჩება. ამით კი სასჯელს თავისი არსი ეკარგება.

კანონმდებლის მიერ ჩამოყალიბებული ტერმინი „სამართლიანობის აღდგენა“ არანაირ სრულყოფას არ საჭიროებს. მნიშვნელობა არა აქვს იმ ფაქტს, თუ როგორი ურთიერთობები არსებობდა დანაშაულის ჩადენამდე - სამართლიანი, თუ უსამართლო. დანაშაული ყველა შემთხვევაში უსამართლო აქტია. ის შეურაცხყოფს საერთო ნებას, როგორცაა: კანონი, საზოგადოება, სახელმწიფო.

სწორედ კანონი, რომელიც დარღვეულია მის მიერ აკრძალული ქმედების შედეგად, უნდა შეიცავდეს ამ ქმედების განმახორციელებლის მიმართ ადექვატურ ზომებს. ამ დროს სასჯელს უნდა ახასიათებდეს თანაზომიერების პრინციპი, რაც ქმედებისა და სასჯელის პროპორციულობაში გამოიხატება.

სამართლის ზოგიერთი მეცნიერი სამართლიანობის აღდგენის მიზანს დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურებასა და დარღვეული საზოგადოებრივი ურთიერთობების აღდგენას უკავშირებს²¹. ჩვენი აზრით, ისინი მხედველობაში არ იღებენ დანაშაულის შეუქცევადობის საკითხს.

როგორც პროფ. გ. ნაჭყებია ფიქრობს, სისხლის სამართალში პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა შეუძლებელია მაშინაც კი, როცა დანაშაულის ჩამდენი პირი ნებაყოფლობით დაფარავს დანაშაულით მიყენებულ ზარალს, რადგან ამ შემთხვევაში ადგილი არა აქვს პასუხისმგებლობას... დანაშაული საზოგადოებას აყენებს არა მარტო მატერიალურ, არამედ მორალურ-პოლიტიკურ ზიანსაც, ბუნებრივია, ამგვარი დანაშაულისთვის პასუხისმგებლობა მიყენებული ქონებრივი ზიანის ნებაყოფლობით აღდგენაში მდგომარეობს, ვინაიდან ამ დანაშაულით მიყენებული მორალურ-პოლიტიკური ზიანის აღდგენა შეუძლებელია²².

როგორც ვხედავთ, სამართლიანობის აღდგენა არ შეიძლება მიყენებული ზიანის ანაზღაურებასა და საზოგადოებრივ ურთიერთობათა აღდგენას დავუკავშიროთ. ჩვენი აზრით, სასჯელის მიზანი მოცულია იმ ამოცანებით, რაც კანონის ავტორიტეტის აღდგენას, საზოგადოებრივი მართლშეგნების დაკმაყოფილებასა და უფრო მეტიც, დანაშაულის პრევენციას უკავშირდება, რადგან სამართლიანობის აღდგენით, რაც დანაშაულსა და მართლწესრიგს შორის გასწორებას ნიშნავს, იქმნება დანაშაულის ჩადენის სერიოზული კონტრმოტივი. ამ შემთხვევაში ადამიანი ფიქრობს, რომ სახელმწიფო საზოგადოების ინტერესებს იცავს ნამდვილად და არა დეკლარირებულად.

3.2. ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება (ზოგადი და სპეციალური პრევენცია)

²¹ Никифоров Б. С., Наказание и его цели, Сов. Государство и право, М., 1981, с. 9;

²² ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997, გვ. 59-60.

ზოგადი პრევენცია - ესაა სისხლის სამართლებრივი კანონის ზოგადად, და სასჯელის, კერძოდ, შესაძლებლობა, უზრუნველყოს მოქალაქეთა მხრიდან კანონის შესაბამისი ქცევა. სასჯელის გამაფრთხილებელი ზემოქმედება იყოფა სამ სტადიად:

1. სასჯელი, დადგენილი კანონმდებლის მიერ ზემოქმედებს, როგორც საერთო გამაფრთხილებელი ძალა. თვით კანონის გამოცემის ფაქტი, მისი გამოქვეყნება, ქმედების გამოცხადება დანაშაულებრივად, ან სასჯელის გამკაცრება, იწვევს საერთო გამაფრთხილებელ ზემოქმედებას;

2. სასჯელი, როცა ის სასამართლოს მიერ ინიშნება, ახდენს როგორც ზოგად, ისე კერძო პრევენციულ ზემოქმედებას;

3. სასჯელი, მისი აღსრულების პროცესში, ახდენს როგორც ზოგად, ისე სპეციალურ გამაფრთხილებელ ზემოქმედებას, ძირითადად თვით დამნაშავეზე.

ზოგად გაფრთხილებაზე, როგორც დანაშაულის ძირითად მიზანზე, იურიდიულ ლიტერატურაში არსებობს ორი აზრი: პირველის თანახმად, ზოგადი პრევენცია ზემოქმედებას ახდენს საზოგადოების ყველა წევრზე, ხოლო მეორე შეხედულებით, - მხოლოდ არამდგრად წევრებზე. ეს შეხედულება გაზიარებულია იურისტთა უმრავლესობის მიერ. თავისი ხასიათის მიხედვით, ზოგადი გამაფრთხილებელი ზემოქმედება შეიძლება დაიყოს ორ სახედ: მოტივაციურ და რეფლექტორულ ზემოქმედებად.

მოტივაციური ზემოქმედება - ეს არის ისეთი ზემოქმედება, რომელიც სპეციალურადაა გათვალისწინებული სახელმწიფო საკანონმდებლო ორგანოების მიერ.

რეფლექტორული ზემოქმედება სპეციალურად არაა გათვალისწინებული - მოქალაქენი, იციან რა დანაშაულის ჩადენისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის და სასჯელის გამოყენების გარდაუვალობის შესახებ, თავს იკავებენ დანაშაულის ჩადენისაგან.

შეიძლება ითქვას, რომ სასჯელს გააჩნია სამი სახის ზოგადპრევენციული ზემოქმედება:

1. მას შეიძლება ჰქონდეს დაშინების ეფექტი;
2. შეუძლია გააძლიეროს მორალური აკრძალვები (მორალური ეფექტი);
3. შეუძლია სტიმული მისცეს ჩვეულებრივ კანონგამგონე ქცევას.

ზოგადი პრევენციის პრობლემა წარმოადგენს უზარმაზარ მოზაიკას, მისი შემადგენელი ელემენტების დიდი ნაწილი მიღებული უნდა იქნას ზოგადი სოციოლოგიისა და სოციალური ფსიქოლოგიისაგან.

ზოგადი გაფრთხილებისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მიერ იძულების რეალური გამოყენება. სამართალდამრღვევის მიმართ სასჯელის გამოყენება მოქალაქეთა გარკვეულ კატეგორიაში შიშის ემოციას ბადებს იმ აკრძალვებისა და სიძნელებისადმი, რომლებიც მათ მიერ დანაშაულის ჩადენას შეიძლება მოჰყვეს შიში, როგორც ემოციური მდგომარეობა ადამიანში გამოიწვევა რაღაც საშიშროების საფრთხით. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება დანაშაულის ჩადენისათვის გვევლინება პიროვნებისათვის სუბიექტური საშიშროების სახით. ეს საშიშროება არის სუბიექტურად აღქმადი და ადამიანებს დანაშაულის ჩადენისაგან აკავებს.

სასჯელის ზოგადგამაფრთხილებელი ეფექტი მიიღწევა სასჯელის შიშის საშუალებით. მოტივაციური სიტუაცია აქ ძალიან რთულია. სასჯელის საფრთხეს არ შეუძლია მოახდინოს თავისი ზემოქმედება, თუ სუბიექტს სიმბოლოების აღქმისა და მომავალი მოვლენების წინასწარმეტყველების განსაზღვრული ჩვევა არ გააჩნია. ფსიქოლოგიურ ცნებად, რომელიც სისხლის სამართლებრივი კუთხით ზოგადი გაფრთხილების პრობლემასთან ყველაზე მეტად გვაახლოებს, გვევლინება „სასჯელის წინასწარ გათვალისწინებად“.

განვიხილოთ სასჯელი, როგორც მოტივაციის პროცესში პიროვნებაზე მოქმედი ობიექტური ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ადამიანის მიერ საკუთარი ქცევის მოტივაციაზე.

თანამედროვე ცივილიზებულ საზოგადოებაში ადამიანს გააჩნია განსაზღვრული უფლებები და მოვალეობები. ამ მოვალეობის დარღვევისათვის უმრავლეს შემთხვევაში, დგინდება ეგრეთ წოდებული არაოფიციალური სანქციები, რომლებიც მორალური ზემოქმედების სფეროში შედის. ამასთან, სოციალური ურთიერთობების ნაწილი სახელმწიფოს მიერ რეგულირდება სამართლის ნორმებით, რომელთა დარღვევა სამართლებრივი სანქციის აუცილებლობას იწვევს. სახელმწიფოში მოქმედებს ერთიანი სამართლებრივი წესრიგი, რომელიც იცავს მხოლოდ იმ სოციალურ ურთიერთობებს, რომელთა მოწესრიგებასა და დაცვაში საზოგადოებაა დაინტერესებული.

აქედან გამომდინარე, სამართლებრივი კონტროლი გვევლინება სოციალური კონტროლის ერთ-ერთ სახედ. სამართლებრივი კონტროლის ზემოქმედების სტრუქტურა ქცევის შაბლონის არჩევის დროს ისეთივეა, როგორც მთლიანად სოციალური კონტროლისა.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ სამართლებრივი კონტროლის ზემოქმედება, ჩვეულებრივ ინტენსიურია, რადგან სამართლის ნორმების დარღვევა, მორალური ზემოქმედების გარდა, სამართლებრივ სანქციებს იწვევს. არსებობს აბსოლუტური და რელატიური თეორიები. აბსოლუტური თეორია დაკავშირებულია წარსულთან და სჯის წარსულში ჩადენილ ქმედებისათვის, ხოლო რელატიური მომავალზეა ორიენტირებული, რომ

მომავალში არ იქნეს ჩადენილი ახალი დანაშაულები. სასჯელის აბსოლუტური თეორია არის სახელმწიფოს რეპრესიული ხასიათის რეაქცია პირის მიერ ჩადენილ დანაშაულზე. იგი ემსახურება სამართლიანობის აღდგენას, შესაბამისად ისჯება ისეთი პირიც, ვინც დანაშაული პირველად ჩაიდინა.

სასჯელის სპეციალური პრევენციის თეორიის მიხედვით, სასჯელის გამოყენება დამნაშავის გამოსწორებასა და ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებისკენაა მიმართული.

გამოყოფენ ამ თეორიაში ნეგატიური და პოზიტიურ ასპექტებს. ნეგატიური სპეციალური პრევენციის თეორიის მიხედვით, საზოგადოება დაცული უნდა იყოს გამოუსწორებელი დამნაშავისაგან, უნდა მოხდეს მისი იზოლირება რათა ხალხი დაცული იყოს მის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენისაგან. პოზიტიური სპეციალური პრევენცია კი, მიზნად ისახავს დამნაშავის საზოგადოებაში დაბრუნებას და სწორედ ამ მიზანს ემსახურება, მაგ.: პირობითი მსჯავრი. სასჯელის ნეგატიური გენერალური პრევენციის თეორიის მიხედვით კი დამნაშავე არის საყოველთაო კეთილდღეობის ინსტრუმენტი. სასჯელის მიზანი მხოლოდ ხალხის დაშინებაა. სასჯელის პოზიტიური გენერალური პრევენციის თეორია სამართლის ერთგულების მიღწევასა და შენარჩუნებას ისახავს მიზნად. იგი უყურადღებოდ ტოვებს დამნაშავის პიროვნებას. აუცილებელია აღნიშნული თეორიების ურთიერთშერწმა და სინთეზი. მთავარია რომ დამნაშავე არ იყოს ინსტრუმენტი სახელმწიფოს ხელში, არამედ უნდა დაისაჯოს თავისი ქმედებისათვის, ბრალის ხარისხისა და დამნაშავის პიროვნების გათვალისწინებით.

3.3. რესოციალიზაცია და მისი მიზნები

საქართველოს სსკ-ის 39-ე მუხლის შესაბამისად, სასჯელის ერთ-ერთ მიზანს დამნაშავის რესოციალიზაცია წარმოადგენს. დამნაშავის რესოციალიზაციას აქვს არა მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი, არამედ ამავდროულად კონსტიტუციურსამართლებრივი მნიშვნელობაც. გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების შესაბამისად, დამნაშავის რესოციალიზაციაზე კონსტიტუციური მოთხოვნა შეესაბამება იმ საზოგადოების მართლშეგნებას, რომლის შუაგულშიც ადამიანის ღირსება დგას და რომელსაც სოციალური სახელმწიფოს პრინციპთან დაკავშირებით ვალდებულებები აკისრია. მსჯავრდებულს უნდა მიეცეს შესაძლებლობა, რომ სასჯელის მოხდის შემდეგ საზოგადოებას დაუბრუნდეს. სახელმწიფო ვალდებულია ყველა საკანონმდებლო ზომა მიიღოს, რომელიც ვარგისი და საჭირო იქნება აღნიშნული მიზნის მისაღწევად⁹⁵. დამნაშავის რესოციალიზაციასთან დაკავშირებით მეტად მნიშვნელოვანია თავისუფლების აღკვეთის, როგორც სასჯელის, ხანგრძლივობა. აღნიშნული

საკითხი კიდევ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა მიმართ. ამ მხრივ საყურადღებოა გერმანიის უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელშიც აღნიშნულია, რომ სასჯელის დანიშნისას გასათვალისწინებელია რესოციალიზაციის სპეციალურპრევენციული თვალსაზრისით დამნაშავეზე სასჯელის ზემოქმედება. ამიტომ სასჯელის სახე და ზომა ისე უნდა განისაზღვროს, რომ რესოციალიზაციის მიზნის მიღწევა შესაძლებელი იყოს. არასრულწლოვანი მსჯავრდებულისთვის ძალიან ხანგრძლივი ვადით თავისუფლების აღკვეთის მისჯისას იქმნება იმის საფრთხე, რომ პირადი პასუხისმგებლობით ცხოვრების პერსპექტივის ნაკლებობის გამო საზოგადოებაში მსჯავრდებულის კვლავ დაბრუნების მიზნის მიღწევა შეუძლებელი გახდეს. აღნიშნული ეხება არასრულწლოვან დამნაშავეებს, რომელთაც მანამდე პოზიტიური განვითარების შესაძლებლობა არ ჰქონიათ⁹⁶. არასრულწლოვან დამნაშავეთა მიმართ სასჯელის დანიშნისას სასამართლომ უნდა გაითვალისწინოს მსჯავრდებულის განვითარების უნარი, ისევე როგორც საზოგადოებაში კვლავ ინტეგრაციის შესაძლებლობა. მეტად საყურადღებოა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტება დამნაშავეს რესოციალიზაციაზე, როგორც სასჯელის მიზანზე, რომლის მიხედვითაც, იგი გულისხმობს „სასჯელის მეშვეობით დამნაშავეს საზოგადოებაში საყოველთაოდ აღიარებული თანაცხოვრების წესებისადმი შეგუებას, სასჯელის მოხდის შედეგად საზოგადოებაში ჩამოყალიბებული მართლზომიერი ქცევის წესებისა და პირობებისადმი პირის ადაპტაციას“. სასამართლოს გადაწყვეტილებაში არის მითითება იმაზე, რომ პატიმრობა შეიძლება არ წარმოადგენდეს რესოციალიზაციის მიღწევის საუკეთესო საშუალებას და მან, პირიქით, ხელი შეუწყოს საზოგადოებაში ნორმალური ცხოვრების წესისა და უნარისგან პატიმრის დისტანცირებას. აღნიშნული მეტყველებს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობასა და ძალიან მაღალ ტვირთზე რესოციალიზაციის მიზნის მიღწევასთან დაკავშირებით⁹⁹. დამნაშავეს რესოციალიზაცია ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებასთან ერთად სასჯელის უმთავრეს მიზნადაა დასახელებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის 65-ე მუხლში. თუმცა, სასჯელის აღნიშნულ მიზნებზე აქცენტი გაკეთებულია სასჯელის დანიშნისასთან დაკავშირებით, რაც იურიდიულ ლიტერატურაში კრიტიკულად იქნა განხილული და აღნიშნული, რომ აქცენტი უნდა კეთდებოდეს ზოგადად სასჯელის მიზანზე და არა სასჯელის დანიშნაზე²³. აღნიშნული მოსაზრება არ არის გასაზიარებელი შემდეგი არგუმენტებიდან გამომდინარე: პირველი, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსში არ არის მოცემული ქმედების შემადგენლობები, განსხვავებით მატერიალური სისხლის სამართლის კოდექსისგან. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი არეგულირებს

²³ ვარძელაშვილი ი., არასრულწლოვნის მიმართ სასჯელის დანიშვნა (სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი), წიგნი: ივანიძე/თოდუა/ვარძელაშვილი/მახარობლიძე, არასრულწლოვანთა კანონმდებლობის ანალიზი და სასამართლო პრაქტიკა, თბ., 2017, გვ. 127

არასრულწლოვანი მსჯავრდებულებისთვის სასჯელის დანიშვნის საკითხს, ამიტომ ამ კოდექსში სწორედ სასჯელის დანიშვნასთან მიმართებითაა სასჯელის მიზნებზე აქცენტი გაკეთებული; მეორე, დამნაშავის რესოციალიზაცია სასჯელის ის მიზანია, რომელიც სასჯელის დანიშვნისა და აღსრულების პროცესში მიიღწევა. იგი არის არა გენერალური, არამედ სპეციალური პრევენციის ასპექტი, რომელიც მიმართულია არა გენერალურად საზოგადოების წევრებისკენ, არამედ სპეციალური სამიზნე ჯგუფისკენ, იმ ადამიანებისკენ, რომლებმაც უკვე ჩაიდინეს დანაშაული. ალოგიკურია, დამნაშავის რესოციალიზაცია, როგორც სასჯელის მიზანი, განხილული იქნას იმ პირთა მიმართ, რომლებსაც დანაშაული არ ჩაუდენიათ. რესოციალიზაცია სჭირდება იმას, ვინც დანაშაული ჩაიდინა, რომელსაც ჩადენილი დანაშაულის გამო სასჯელი ენიშნება. მართალია, რესოციალიზაცია განსაკუთრებით აქტუალური ხდება არასრულწლოვან მსჯავრდებულთა მიმართ, ვინაიდან მათ მიმართ სასჯელს, და ზოგადად, სამართლებრივ ინსტიტუტებს, აღმზრდელობითი ფუნქცია აკისრია, მაგრამ სასჯელის ზემოქმედება დამნაშავის მომავალ ცხოვრებაზე გასათვალ სწინებელია იმის მიუხედავად, საქმე ეხება არასრულწლოვან თუ სრულწლოვან დამნაშავეს²⁴. სრულწლოვნისთვის შესაფარდებელი სასჯელი არ ასრულებს აღმზრდელობით ფუნქციას, მაგრამ არ უნდა იყოს მოკლებული რესოციალიზაციის სპეციალურპრევენციულ მიზანს. დამნაშავის რესოციალიზაცია რომ არა მხოლოდ არასრულწლოვან, არამედ სრულწლოვან დამნაშავეთა მიმართაც მნიშვნელოვანი და აქტუალურია, მეტყველებს საქართველოს სსკ-ის 39-ე მუხლი, რომელმაც სასჯელის ერთ-ერთ მიზნად რესოციალიზაცია დაასახელა, რომელიც სწორედ სრულწლოვნებზე ვრცელდება, რამდენადაც ცალკე მოქმედებს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, რომელიც მატერიალური სსკ-გან დამოუკიდებლად განსაზღვრავს სასჯელის მიზნებს.

პატიმრების რესოციალიზაციას განიხილავს მათი მუშაობის, დასაქმების თვალსაზრისით ჰამბურგის უნივერსიტეტის საჯარო სამართლის პროფესორი იურგენ შვაბე, რომელიც შეისწავლის გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციოსასამართლოს გადაწყვეტილებებს. გერმანიის ძირითადი კანონი ავალდებულებს სახელმწიფოს, მის სტრუქტურებს, კანონმდებელს, რომ შეიმუშავონ ეფექტური სასჯელაღსრულების სისტემა, რომელიც ხელს შეუწყობს პატიმრის რესოციალიზაციას და ამ კუთხით განიხილავს ერთერთ მთავარ საშუალებად დამნაშავის მუშაობას, მის დასაქმებას. თუ განვმარტავთ შესაბამის კანონს, მივიღებთ შემდეგს: მთავარი მიზანი ამ შემთხვევაში არაა სახელმწიფოს მხრიდან დაფინანსების მიღება, ან უბრალოდ პატიმრის დასაქმება თუნდაც დროის გაყვანის მიზნით, არამედ ძირითადი დანიშნულება მათი დასაქმებისა არის იმ პრიორიტეტების განსაზღვრა,

²⁴თ. ცქიტიშვილი, სასჯელი და მისი შეფარდება. „მერიდიანი“ თბ. 2019 გვ. 38

სარგებლიანობის მოტანის შესაძლებლობის დანახვება პატიმრებისათვის, რასაც მიიღებენ, თუ განთავისუფლების შემდგომ განაგრძობენ ამგვარი სამუშაოს შესრულებას. ეს მხოლოდ მათი პიროვნების თვითდამკვიდრებას კი არ უწყობს ხელს, არამედ საზოგადოებას ანახებს, რომ ისინი არ წარმოადგენენ მხოლოდ გამოუსადეგარ ხალხს, ისინი არ არიან მხოლოდ დამნაშავეები, არამედ მათაც ძალუმთ პატიოსანი, არადანაშაულებრივი ცხოვრების წარმართვა სხვათა დახმარების გარეშე. მათაც შეუძლიათ რეინტეგრაცია და საკმაოდ სკეპტიკური შეხედულებების მქონე საზოგადოების გარკვეული ნაწილის დარწმუნება საკუთარ შესაძლებლობებში, თუნდაც მუშაობის შედეგის მიხედვით. პატიმრობის პერიოდში მუშაობა თვითონ დამნაშავესაც არწმუნებს იმაში, რომ მუდმივი სამუშაოს ქონით შესაძლებელია საკუთარი თავისა და ოჯახის წევრების რჩენადა ეს საკმაოდ მიღებული და გამართლებული საშუალებაა²⁵. კრიმინალური პროგნოზის სახეებიდან ჩვენთვის მნიშვნელოვანია რეციდივის პროგნოზი, რომლის დროსაც ხდება იმის გათვალისწინება, თუ რამდენადაა შესაძლებელი ისევ ჩაიდინოს პირმა დანაშაული. მოსამართლემ უნდა ივარაუდოს, რამდენად კანონმორჩილი იქნება დამნაშავე მომავალში დარამდენად დარჩება მისი სამომავლო ქმედებები კანონის ფარგლებში. არსებობს უფრო მნიშვნელოვანი სასჯელისა და განთავისუფლების პროგნოზები, სასჯელის პროგნოზის დროს, რომელსაც ხშირად საშიშროების პროგნოზსაც უწოდებენ, სასამართლომ სასჯელი უნდა განსაზღვროს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ეს მოიცავს მოსამართლის ვალდებულებასაც, ივარაუდოს დამნაშავე რამდენად საშიშია საზოგადოებისათვის და, შესაბამისად, რას მოიმოქმედებს სოციუმში კვლავ დაბრუნების შემდეგ.

თავი IV. კვლევის შედეგები

მეცნიერთა შეხედულებების ანალიზი იმაზე მიუთითებს, რომ ისინი გამოსწორების მიზანს კერძო პრევენციის მიზანთან მჭიდრო კავშირში განიხილავდნენ. ჩვენ ზემოთ დავაფიქსირეთ სასჯელის ამ ორი მიზნის ერთმანეთთან გაიგივების საწინააღმდეგო პოზიცია.

²⁵ ი.შვაბე, გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები, 2011, გვ.217; 6 მ.შალიკაშვილი, დ.ჩიხლაძე, პირობით ვადამდე განთავისუფლებული მსჯავრდებულებისათვის რისკ-ფაქტორების შეფასების კრიმინოლოგიური ანალიზი, თბილისი/ბერლინი, 2013, გვ.17;

აქვე შეიძლება ისიც დავამატოთ, რომ მსჯავრდებულის გამოსწორების მიზანი არ უნდა დავიყვანოთ მხოლოდ ისეთ ზემოქმედებაზე, რომელიც გამორიცხავს მსჯავრდებულის მხრიდან ახალი დანაშაულის ჩადენას. მისი აუცილებელი კომპონენტი უნდა იყოს ის გამასწოებელი ზემოქმედება, რომელიც მსჯავრდებულის ღირსების და ჯანმრთელობის შენარჩუნებისკენაა მიმართული. აქ აუცილებლად უნდა მოვიანოთ მსჯავრდებულში პოზიტიური პასუხისმგებლობის მომენტი, რომელიც მისი გათავისუფლების შემდეგ საზოგადოებასთან რეინტეგრაციისა და კანონიერების მოთხოვნათა დაცვის აუცილებელი პირობაა.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, მსჯავრდებულის გამოსწორების ნაცვლად, სასჯელის მიზნად დამნაშავის რესოციალიზაციას ასახელებს. სპეციალურ იურიდიულ ლიტერატურაში ეს ცნება ვერ ჰპოვებდა სათანადო ასახვას და იცვლებოდა მსჯავრდებულის გამოსწორების ცნებით. ამავე დროს გამოთქმული იყო აზრი ამ ორი ცნების გაიგივების წინააღმდეგ, არსებობდა მათი თეორიული გამიჯვნის ცდები. ეს ხდებოდა ისეთ დეფინიციათა შემოღების გზით, როგორებიცაა: „რესოციალიზაცია - კრიმინოლოგიური გამოსწორება“. რესოციალიზაცია არის დამნაშავის არა მარტო უფლება, არამედ მოვალეობაც, „რესოციალიზაცია - ეს არის ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიური ფენომენი“ და ა.შ.

სისხლის სამართლებრივი სასჯელის მიზნები, რომლებიც სისხლის-სამართლის კანონში ამომწურავად არის ფორმულირებული, არ შეიძლება ერთმანეთისაგან მოწყვეტით განიხილებოდეს, რადგან ისინი ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში არის. თეორიულ ან პრაქტიკულ სიბრტყეზე, მათი ინდივიდუალური განხილვა-გაანალიზება სასჯელს, როგორც უკიდურეს სისხლის სამართლებრივ ღონისძიებას, თავის აზრს უკარგავს. სასჯელი თავის ფუნქციას ამომწურავად მხოლოდ სამივე მიზნის მიღწევის შემდეგ ასრულებს.

სამართლიანობის ცნება სასჯელის სხვა მიზნებისაგან განყენებულად არ არის. იგი თავისი არსით სასჯელის სხვა მიზნების განხორციელებასაც ემსახურება. თუმცა სამართლიანობის ცნება უფრო ფართოა და მასში ბევრად სხვა რამ არის ჩადებული. სასჯელის სამართლიანობაში უნდა ვიგულისხმოთ სასჯელის შეფარდების სამართლებრივი გადაწყვეტა, საზოგადოებისათვის მაქსიმალური სარგებლის მოტანა და შესაძლებლობის ფარგლებში სადამსჯელო ღონისძიებათა ეკონომიური გამოყენება. სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პროცესში სამართლიანი სასჯელის უზრუნველსაყოფად გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სასჯელის სწორად შერჩევის პრინციპს, რაც სამართლიანობის პრინციპის ცხოვრებაში გატარების უმნიშვნელოვანესი გარანტიაა. დანაშაულისა და სასჯელის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გადაწყვეტაში აზრთა სხვაობის შედეგია ის, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში სისხლის სამართალს ორგვარი სახელწოდება აქვს. პირველი მათგანი სამართლის ამ დარგს აცხადებს სასჯელის სამართლად, ხოლო მეორე – დანაშაულის

სამართლად.²⁶

საქართველოს სისხლის სამართლის

კანონმდებლობით, სასჯელის ერთ-ერთ და უდავოდ უმთავრეს მიზნად აღიარებულია დამნაშავეს რესოციალიზაცია. პროფ. გ. ნაჭყებია სასჯელის მიზნად რესოციალიზაციის საკითხის განხილვისას, ხაზს უსვამს სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპის ცხოვრებაში გატარების რეალურ მნიშვნელობას. იგი თვლის, რომ დამნაშავეს აღზრდის პრობლემის გადაწყვეტისას, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაციის პრინციპს, ვინაიდან მის გარეშე ვერ განხორციელდება ბრალეულთა პიროვნულ თავისებურებათა გათვალისწინება. ამ მიზნის მიღწევის გარეშე კი სისხლის სამართლის სასჯელს აზრი ეკარგება და იგი სამაგიეროს მიზღვის სახესხვაობად გადაიქცევა.

სასჯელის

ინდივიდუალიზაცია საკმაოდ მნიშვნელოვანი პრინციპია, რომლის არსი განსაზღვრულია თვით სასჯელის მიზნებით. თუ სასჯელი არ არის სამაგიეროს მიზღვა ჩადენილი დანაშაულისათვის, მაშინ, გასაგებია, რომ სასჯელისაგან უნდა მივიღოთ პრაქტიკული სარგებლიანობის მაქსიმუმი – აღვადგინოთ დარღვეული სამართლიანობა, მივალწიოთ დანაშაულთა თავიდან აცილებას როგორც მსჯავრდებულის, ისე სხვა პირების მხრივ, გამოვალვადოთ ან აღვზარდოთ მსჯავრდებულში პოზიტიური პასუხისმგებლობა, რათა სასჯელის მოხდის შემდეგ მსჯავრდებული აღსდგეს სახელმწიფოსთან სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობაში და სახელმწიფოს წინაშე პოზიტიური პასუხისმგებლობის ვითარებაში²⁷.

სასჯელის ინდივიდუალიზაციის პრინციპის მთავარი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ თითოეული პრაქტიკულად განხორციელებული დანაშაული და მისი ჩამდენი პირები გამოირჩევიან ინდივიდუალობით, რაც კანონმდებელს აიძულებს სასჯელთა დიფერენცირებას მიმართოს. წარმოუდგენელია სამართლიანი სასჯელის დანიშვნა, თუ სისხლის სამართლის კანონი ყოველი კონკრეტული შემთხვევისათვის მოსამართლეს საშუალებას არ მისცემს თავისი შეხედულებისამებრ განსაზღვროს სასჯელი²⁸.

მოსახლეობის ფართო ფენების დამოკიდებულება კანონისადმი, როგორც სამართლიანი კატეგორიის მიმართ, სისხლის სამართლის სოციოლოგიაში სხვაგვარადაა აღქმული ინდივიდი: იგი არც დანაშაულის სუბიექტად აღიქმება და არც იმ პერსონად, რომლის ქმედებაშიც დანაშაულის მიზეზი განსახიერდება. ინდივიდი, სისხლის სამართლის სოციოლოგიის თანახმად, ტიპური წარმომადგენელია იმ სოციალური ჯგუფისა, რომლის რეაქციაც ახალ კანონთა მიმართებაში მისივე ჯგუფის რეაქციის პრეზენტაციას წარმოადგენს. ერთი რამ ცხადია

²⁶ მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის მოძღვრება, თბ, 2011, გვ. 36.

²⁷ გ. ნაჭყებია, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, გვ. 100-101.

²⁸ დვალაძე ი., სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები, გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2013, გვ. 72.

– ყველაზე სამართლიან კანონსაც კი არ შესწევს ძალა, იყოს უპირობო მორალური ავტორიტეტი ყველა მოქალაქისთვის. ფაქტია, ადამიანთა გარკვეული ნაწილი ჩადის დანაშაულს, რომელსაც შედეგად სასჯელი მოსდევს. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ რეალობას, რომ ფაქტობრივად შეუძლებელია საბოლოოდ გათავისუფლდეს საზოგადოება დამნაშავეთაგან და რომ ადრე თუ გვიან (სასჯელის მოხდის შემდგომ) ისინი მაინც თავისუფალი მოქალაქენი ხდებიან, აუცილებელია მათ რესოციალიზაციაზე ზრუნვა. სასჯელადსრულებითი სამართლის სფეროს მკვლევართა ინტერესი კონცენტრირებულია მსჯავრდებულის პიროვნებაზე. ამასთან, იგი იძულებულია, გამოიკვლიოს ეს უკანასკნელი იმ ცხოვრებისეული პირობებიდან მოწყვეტით, რომელშიც ჩამოყალიბდა მსჯავრდებული და რომელთა ზეგავლენის ძალითაც შერჩეულ იქნა დანაშაულებრივი ქცევის ესა თუ ის ვარიანტი. მაშასადამე, სასჯელადსრულებითი სამართლის კვლევითი ორიენტაციის თანახმად, პიროვნების კორექცია შესაძლებელია იმ ურთიერთობათა მონაწილეობის გარეშე, რომელშიც პირი აქტიურად იყო ადრე ჩართული, ამასთან, იმ ახალ, მისთვის მნიშვნელოვნად შეცვლილ ურთიერთობებთან შეგუების გზით, რომელიც სასჯელის მოხდის პროცესში ყალიბდება. ამგვარი ორიენტაციის წინააღმდეგობრიობა განსაკუთრებით შესამჩნევია თავისუფლების აღკვეთის სახით სასჯელის მოხდის შემთხვევაში. აღნიშნულის ბრწყინვალე ილუსტრირებას წარმოადგენს ერთ-ერთი ყოფილი პატიმრის მონათხრობი, რომელმაც ციხიდან გათავისუფლების შემდეგ კარგა ხანს ვერ შეძლო ქუჩის გადაკვეთა იმ მიზეზით, რომ გადაჩვეულმა ავტომობილის მოძრაობის სიჩქარეს საკუთარი მოძრაობის სიჩქარე ვერ შეუფარდა. არადა, სასჯელის ერთერთ მიზანს ხომ სწორედ დამნაშავის რესოციალიზაცია, მისი საზოგადოების სრულყოფილ და თანაბარუფლებიან წევრად გარდაქმნა წარმოადგენს. ამგვარი ორიენტაცია სოციოლოგიისა და ფსიქოლოგიის პოსტულატსაც ეწინააღმდეგება, სადაც პრიორიტეტი პიროვნების ფორმირებისა და პერეფორმირების პროცესში სწორედ გარემო პირობებს ენიჭება. გარდა ამისა, აღნიშნული ორიენტაცია განამტკიცებს რწმენას დამნაშავის გამოუსწორებლობის შესახებ. ამასთან, უნდა შევნიშნოთ, რომ დამნაშავის რესოციალიზაციის პროცესთან დაკავშირებული მთელი რიგი სიძნელები პენიტენციალურ გარემოსთანაა დაკავშირებული.

დასკვნა

წარმოდგენილი ნაშრომიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სასჯელს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს როგორც სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში, ისე თეორიაში. ეს გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ვინაიდან სასჯელი დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთი ღონისძიებაა. სასჯელი, ისევე როგორც დანაშაული, გათვალისწინებულია კანონში. სისხლის სამართლის კანონის პრაქტიკული მოქმედებისა და გამოყენების გარეშე, დანაშაულის ცნება დაკარგავდა თავის მნიშვნელობას.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სასჯელის მიზნებია: სამართლიანობის აღდგენა, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია. აბსოლუტური თეორიის მიხედვით, სასჯელის მიზანია სამართლიანობის აღდგენა, პრევენციული თეორიის მიხედვით კი – ახალი დანაშაულის თავიდან აცილება და დამნაშავის რესოციალიზაცია.

აქვე უნდა აღინიშნოს პოზიტიური გენერალური პრევენცია – ნორმის ადრესატების მიერ კანონისა და სამართლისადმი პატივისემის გრძნობის გამომუშავება, რაც ხელს უწყობს დანაშაულის თავიდან აცილებას. რაც შეეხება ნეგატიურ გენერალურ პრევენციას, იგი ორიენტირებულია დამნაშავის დაშინებისაკენ და უარყოფილ იქნა.

სასჯელი გახლავთ სახელმწიფოს რეაქცია ჩადენილ დანაშაულზე. ის სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიებაა. განსაკუთრებულია იმიტომ, რომ იგი იძულებითი ხასიათისაა. იგი მხოლოდ ისეთი ქმედებისათვის შეიძლება დაინიშნოს, რომელიც მიჩნეულია სისხლის სამართლის კოდექსით დანაშაულად. სასჯელი მხოლოდ სასამართლოს განაჩენით შეიძლება დაინიშნოს. გამამტყუნებელი განაჩენი ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ დანაშაულისა და დამნაშავის უარყოფით შეფასებას. სასჯელი არის პირის გაკიცხვა მისი ქმედებისათვის და იწვევს განსაკუთრებულ სამართლებრივ შედეგს – ნასამართლობას. სასჯელს მკაცრად პერსონალური ხასიათი აქვს. გულისხმობს პირის ზნეობრივ გაკიცხვას, ასევე მისთვის ერთგვარი ტანჯვის მიყენებასაც, მისი პირადი თუ ქონებრივი უფლებების შეზღუდვას. ყოველი სასჯელი მეტნაკლებად ასეთ ტანჯვას შეიცავს, ხოლო თუ არა – მაშინ სასჯელი არც ყოფილა. სწორედ ამიტომ იქნა უარყოფილი საზოგადოებრივი გაკიცხვა. ტანჯვა ხომ სასჯელის ელემენტია, ხოლო საზოგადოებრივ გაკიცხვაში ეს ელემენტი არ არსებობდა. შესაბამისად, სასჯელი არის

სახელმწიფო იძულების განსაკუთრებული ღონისძიება, რომელიც ინიშნება სასამართლოს განაჩენით და შეეფარდება დანაშაულის ჩამდენ პირს და გამოიხატება ამ პირისათვის სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული უფლებებისა და თავისუფლებების ჩამორთმევასა და შეზღუდვაში.

სისხლისსამართლებრივი სასჯელის მიზნები, რომლებიც სისხლისსამართლის კანონში ამომწურავად არის ფორმულირებული, არ შეიძლება ერთმანეთი-საგან მოწყვეტით განიხილებოდეს, რადგან ისინი

ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში არის. თეორიულ ან პრაქტიკულ სიბრტყეზე, მათი ინდივიდუალური განხილვა-გაანალიზება სასჯელს, როგორც უკიდურეს სისხლისსამართლებრივ ღონისძიებას, თავის აზრს უკარგავს. სასჯელი თავის ფუნქციას ამომწურავად მხოლოდ სამივე მიზნის მიღწევის შემდეგ ასრულებს.

სასჯელის მიზნებიდან ნათლად ჩანს, რომ ეს არის პირველ რიგში დანაშაულის ჩამდენ პირზე ზემოქმედების ღონისძიება სამართლიანობის აღდგენის, ახალი დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დამნაშავის რესოციალიზაციის მიზნით. ახალი დანაშაულის აცილების ელემენტში იგულისხმება დანაშაულის როგორც კერძო ისე ზოგადი პრევენცია, ანუ უშუალოდ დამნაშავის მიერ მომავალში დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება და ასევე სხვა პირთა მიერ იგივე დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილება. ეს მიზნები კი მიღწევადია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პირი ვის მიმართაც სასჯელის ზომა გამოიყენება აცნობიერებს მის მიმართ გამოყენებული სადამსჯელო ღონისძიების მიზნობრიობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბანძელაძე ვ., მაღლიერებისა და სამართლიანობის მაღალი კულტურისათვის, თბ., 1981;
2. დანაშაული და მართლმსაჯულება, მთარგმ. კახა წიქარიშვილი. აღმანახი 1998 № 8 სისხლის სამართალი (I) <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d->
3. დვალიძე ი., სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი სასჯელი და დანაშაულის სხვა სისხლისსამართლებრივი შედეგები, თბ., 2013;
4. დონჯაშვილი თ., საქართველოს სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბ., 2002;
5. ვარძელაშვილი ი., „სასჯელის მიზნები“. სადისერტაციო ნაშრომი წარდგენილია სამართლის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. თბ. 2016
6. ვაჩიშვილი ალ., ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტომი 1, თბილისი, 1946
7. ვაჩიშვილი ალ., სასჯელი და სოციალური დაცვის ღონისძიებანი, თბ., 1960;
8. ლომსაძე მ., საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა), თბ., 2013;
9. ლომსაძე მ., საქართველოს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი (მეორე შევსებული და გადამუშავებული გამოცემა) თბ. 2014
10. ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბ., 1997;
11. ნაჭყებია გ., სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011
12. პოლიტიკური თეორია. სალექციო კურსი. რედ. მამუკა ბიჭაშვილი თბილისი 2006
13. სოციოლოგიის მეთოდის წესები / ემილ დიურკემი; ფრანგულიდან მთარგმნ.: დოდო ლაბუჩიძე-ხოფერია; რედ.: თამაზ ბუაჩიძე. თბილისი : იოანე პეტრიწი , 2001
14. სისხლის სამართალი (სახელმძღვანელო), ზოგადი ნაწილი, ავტორთა კოლექტივი, რედ. პროფ. გ. ნაჭყებია, პროფ. ნ. თოდუა, გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2016.
15. ტურავა მ., სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილი, დანაშაულის მოძღვრება, თბ, 2011
16. ტურავა მ., სისხლის სამართალი - ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. თბ. მერიდიანი 2013
17. ტყემელიაძე გ., მ. ლეკვეიშვილი, გ. ნაჭყებია და ა.შ. სისხლის სამართალი - ზოგადი ნაწილი თბ. მერიდიანი. 2016
18. ცქიტიშვილი თ., სასჯელი და მისი შეფარდება. „მერიდიანი“ თბ. 2019
19. ქათამაძე მ., სასჯელის მიზნები სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში აღმანახი, 2004, №19, სისხლის სამართალი (III);
20. Гегель Г.В.Ф. Философия права. М., 1990
21. Кант И. Метафизика нравов. Метафизические начала учения о праве. СПб., 1903
22. Полубинская С., Цели уголовного наказания М., 1980;
23. Биндинг К., Противоречия в теориях наказания в сб. Цели наказания, СПб, 1914;
24. Зубкова В., Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика, М., 2002;
25. Дуюнов В., Механизм уголовно-правового воздействия, теоретические основы и практика реализации. дисс. докт. Юрид. Наук. Тольяти, 2001;
26. Чубинский М.П. Курс уголовной политики. Ярославль, 1909.291
27. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Часть общая: Лекции. М., 1994. Т. 2.
28. Мокринский С. П. Наказание, его цели и предназначение. М., 1902.
29. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюрьмоведением. СПб., 1889.

